

การป้องกันอันตรายขณะปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจในประเทศไทย

2.1. หลักการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจ

การอยู่รวมกันของคนในสังคมนั้นย่อมต้องการความสงบสุข ปลอดภัยจากสภาพการอันเลวร้ายต่าง ๆ รวมถึงการก่ออาชญากรรม รัฐก็มีหน้าที่ในการปกป้องประชาชนภายในรัฐให้ได้รับความปลอดภัย โดยรัฐมีหน้าที่คุ้มครองรักษาผลประโยชน์ของคนในรัฐ ลงโทษผู้ที่กระทำความผิดโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่ก่อความผิดทางอาญา สร้างความเสียหายแก่สังคม การกระทำใดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบเรียบร้อยต่อชุมชนเป็นเรื่องที่รัฐจะต้องเข้าดำเนินการป้องกันและปราบปรามต่อผู้ฝ่าฝืนดังกล่าว โดยเหตุที่รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องรักษาอิสรภาพ ความเสมอภาค ตลอดจนจะต้องให้ความคุ้มครองในร่างกาย ทรัพย์สิน ชื่อเสียง ของบุคคลภายในชาติ หน้าที่ดังกล่าวนี้เรียกได้ว่าเป็นหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย¹

กฎหมายอาญา (Criminal Law) เป็นกฎหมายที่มีขอบเขตกว้างขวางมาก เพราะเป็นกฎหมายที่มีบัญญัติครอบคลุมเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของรัฐ ชุมชน และประชาชนโดยส่วนรวม กฎหมายอาญามีวัตถุประสงค์ในการสร้างความปลอดภัย สวัสดิภาพและรักษาศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งนี้เพื่อความมั่นคงของรัฐ และความผาสุกของคนในรัฐ ฉะนั้นการกระทำ ความผิดที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของรัฐ ความปลอดภัยและสวัสดิภาพ รวมทั้งศีลธรรมอันดีของสังคม เช่น การลักทรัพย์ การปล้น การฆ่าคนตาย ถือได้ว่าเป็นการกระทำความผิดต่อรัฐ เป็นการกระทำความผิดทางอาญา และรัฐจะต้องเข้าดำเนินการกับผู้กระทำความผิดทางอาญาดังกล่าวทุกกรณี โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่ในฐานะตัวแทนใช้อำนาจรัฐเป็นผู้ทำหน้าที่นั้น²

ปรัชญาในการใช้บังคับทางกฎหมายและการควบคุมสังคมของรัฐ

ประกอบด้วยหลักเกณฑ์สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. รัฐเป็นผู้ใช้มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมพฤติกรรม คัดกรอง และพิทักษ์ประโยชน์ของสมาชิกในสังคม แนวคิดนี้มองรัฐตามทฤษฎีกฎหมายมหาชน ดังนั้นแนวคิดนี้รัฐมีอำนาจเหนือประชาชน สามารถตั้งองค์กรใดขึ้นมาดำเนินการบังคับใช้กฎหมายต่อประชาชนได้

2. รัฐเป็นผู้มอบหมายและเป็นผู้จัดสรรให้สังคมมีกลไกในการควบคุมสังคม เช่น การจัดสรรเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานใด ๆ มาปฏิบัติหน้าที่ตามที่รัฐมอบหมาย ทั้งนี้เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชนที่อยู่รวมกันภายในสังคม

3. การบังคับใช้กฎหมายต้องบังคับใช้ต่อสมาชิกของสังคมอย่างเสมอภาคภายใต้หลักนิติธรรมโดยปราศจากความลำเอียงอย่างสิ้นเชิง แนวคิดนี้มองสมาชิกในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน บุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้ความยุติธรรมเดียวกัน หรือที่เรียกว่า Justice under Law

ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อจับผู้กระทำความผิดต่อสังคมมาลงโทษตามอำนาจของรัฐนั้น เจ้าพนักงานตำรวจเป็นหน่วยงานแรกที่ต้องเผชิญกับปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ และเป็นหน่วยงานแรกที่มีโอกาสใกล้ชิดกับสภาพการกระทำความผิดทุกลักษณะ ยิ่งกว่าหน่วยงานอื่นๆ การแก้ไขปัญหาอาชญากรรมจึงเป็นภารกิจหลักของตำรวจ ไม่เพียงเท่านั้นในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจมีหลักการ บทบาท และหน้าที่ความรับผิดชอบที่สำคัญ 3 ประการคือ³

1. การรักษากฎหมาย (Law Enforcement) ตำรวจจะต้องกระทำหน้าที่รักษากฎหมายของสังคมตามที่สังคมกำหนด ซึ่งคือการบังคับใช้กฎหมาย

2. การรักษาความสงบเรียบร้อย (Serving for Security) ตำรวจจะต้องคอยดูแลรักษาสังคมส่วนรวมให้สงบเรียบร้อย จะต้องคอยดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนอย่างดีที่สุด

3. การบริการประชาชน (Serving for Public) ตำรวจจะต้องคอยอำนวยความสะดวกและบริการประชาชนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนมีความสุข

การปฏิบัติหน้าที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมส่วนรวมให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดนั้นต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ยึดมั่นในหลักคุณธรรม แต่บางขณะหลักการดังกล่าวอาจทำให้การปราบปรามอาชญากรรมไม่ประสบผลเท่าที่ควร หลักการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจจึงมีทฤษฎีสันับสนุน 2 ทฤษฎีคือ ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมและทฤษฎีหลักนิติธรรม

ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Theory)

ทฤษฎีนี้เน้นหลักประสิทธิภาพในการปราบปรามอาชญากรรม โดยมุ่งที่จะควบคุมระบบและปราบปรามอาชญากรรมเป็นหลัก ทฤษฎีนี้จึงให้อำนาจเจ้าพนักงานของรัฐมาก หมายถึง

ความว่ารัฐมอบอำนาจให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ใช้อำนาจสูง ความเชื่อของทฤษฎีนี้มองว่าการทำ
งานอย่างรวดเร็วจะคืนความยุติธรรมให้สังคมได้รวดเร็ว อาชญากรรมจะลดลงได้ต่อเมื่อมีการ
ปราบปรามอย่างจริงจัง สม่่าเสมอ การปฏิบัติตามแนวนี้จะให้สิทธิผู้ต้องหาน้อย บ่อยครั้งที่มี
การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหามีความผิด เจ้าหน้าที่ทั้งกระบวนการยุติธรรม (ตำรวจ อัยการ
ศาล) จะทำหน้าที่อย่างรวดเร็วสอดคล้องกัน เริ่มจากการสืบสวนสอบสวน ติดตามจับกุม จนถึง
การพิจารณาคดี ตัดสินลงโทษ ทฤษฎีนี้มักใช้กับประเทศที่มีอาชญากรรมสูง แต่ไม่เหมาะกับ
ประเทศที่สามารถควบคุมอาชญากรรมได้ ผู้ใช้ทฤษฎีนี้มักใช้อำนาจและความรุนแรงเป็นหลักใน
การป้องกันอาชญากรรมซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว การป้องกันอาชญากรรมมีปัจจัยมากมาย
หลายสิ่งด้วยกัน มิได้จำกัดเฉพาะอำนาจและความรุนแรงเท่านั้น

ข้อดีของทฤษฎีนี้คือ สามารถปราบปรามอาชญากรรมได้อย่างรวดเร็วและขณะเดียวกัน
กับผู้บริหารก็ก็สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน แต่ข้อบกพร่องก็มีปรากฏอยู่คือเจ้า
พนักงานมีอำนาจมากเกินไป เจ้าพนักงานเองอาจใช้อำนาจเกินกว่าที่ตัวเองมีอยู่ทำให้สังคมได้รับ
การปฏิบัติโดยไม่ชอบ โดยกลไกของรัฐทำให้สิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ถูกละเลยไป บ่อยครั้งมีการ
สร้างหลักฐานเท็จ ถ้าเจ้าพนักงานผู้บังคับใช้กฎหมายขาดคุณธรรม ผลที่ตามมาคือจะทำให้สังคม
ได้รับผลร้ายมากกว่าผลประโยชน์

ทฤษฎีหลักนิติธรรม (Due Process Theory)

เป็นทฤษฎีบริหารงานยุติธรรมที่คำนึงถึงกฎหมายบ้านเมืองเป็นหลัก คือทุกขั้นตอน
ในการปฏิบัติหน้าที่บังคับใช้กฎหมายต้องโปร่งใส ชอบธรรม และถูกต้องตามกฎหมาย ระบบงาน
ยุติธรรมที่เชื่อในทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่าการดำเนินคดีอาญาต้องมีความยุติธรรม ความเที่ยงธรรม
เจ้าพนักงานตำรวจจะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด
มุ่งคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญ รัฐให้อำนาจเจ้าพนักงานน้อยกว่าทฤษฎีแรก
ในทางตรงข้ามก็ให้สิทธิผู้ต้องหาและจำเลยมากขึ้น พยานหลักฐานต่าง ๆ ที่ได้มาโดยไม่ชอบด้วย
กฎหมาย ไม่ว่าจะได้จาก การบังคับ ชูเชื้อ หลอกหลวงหรืออาจได้มาโดยไม่ชอบด้วยวิธีการอื่น ๆ
ศาลจะปฏิเสธไม่รับฟัง ในขั้นตอนของการพิจารณาคดี ศาลจะทำหน้าที่เป็นกลางคอยฟังพยาน
หลักฐานที่ทั้งสองฝ่ายนำเข้าสู่ โดยศาลจะพยายามวางตัวไม่ลำเอียงเข้าข้างใดข้างหนึ่ง ทุกชั้น
ตอนจะเป็นไปตามกฎหมายที่บัญญัติไว้ ทฤษฎีนี้นิยมใช้ในประเทศที่สามารถควบคุม
อาชญากรรมได้ดีหรือมีจำนวนความผิดเกิดขึ้นน้อย

เมื่อพิจารณาในแง่ของการทำงาน ทฤษฎีทั้งสองถูกใช้กระจายในประเทศต่าง ๆ ตามลักษณะความจำเป็นและความรุนแรงของอาชญากรรมที่เกิดขึ้น การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจในการคุ้มครองสังคมจากอาชญากรรมนั้นไม่มีประเทศใดในเวลานี้ที่ยึดแนวทฤษฎีใดเพียงทฤษฎีเดียวเป็นหลัก รัฐใดที่มีปัญหาอาชญากรรมสูงมักจะเน้นที่ Crime Control มากกว่า Due Process หรือในทางกลับกัน ประเทศใดที่มีปัญหาอาชญากรรมน้อยก็จะยึดแนวทฤษฎี Due Process เป็นหลัก

2.2. การปฏิบัติหน้าที่ในการจับกุมผู้กระทำความผิด

การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจในทุกประเทศมีหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายจากรัฐหลายกรณี ทว่าหน้าที่หลักที่เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของเจ้าพนักงานตำรวจในความเข้าใจของประชาชน หรือเป็นสิ่งที่ประชาชนนึกถึงเมื่อพูดถึงเจ้าพนักงานตำรวจ คือหน้าที่ในการจับกุมผู้กระทำความผิดไปดำเนินการลงโทษตามกฎหมาย หน้าที่ดังกล่าวนี้เองทำให้เจ้าพนักงานต้องเผชิญหน้ากับอาชญากร ผู้กระทำความผิดในความผิดรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้าหรือแม้แต่การพบกับสถานการณ์การกระทำความผิดโดยบังเอิญ อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ กฎหมายในทุก ๆ ประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้ให้ความสำคัญอย่างมากในการปฏิบัติหน้าที่จับกุมผู้กระทำความผิดของตำรวจหากแต่มีรายละเอียดแตกต่างกันเรื่องอำนาจ วิธีการจับกุมและการให้ความคุ้มครองการกระทำภายในหน้าที่ตามกฎหมาย สำหรับประเทศไทยมีการกำหนดหน้าที่และวิธีการจับกุมในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ทั้งนี้มีสาระสำคัญดังที่จะนำเสนอตามลำดับต่อไป

2.2.1. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 83

มาตรา 83 “ในการจับนั้น เจ้าพนักงานหรือราษฎรซึ่งทำการจับต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นว่าเขาต้องถูกจับ แล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจพร้อมด้วยผู้จับ แต่ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป” (วรรคแรก)

ในวรรคแรกของบทบัญญัตินี้กำหนดให้ผู้ถูกจับทราบในขณะที่จับว่าตนจะต้องถูกจับ ในทางปฏิบัติเจ้าพนักงานผู้จับมักจะแจ้งให้ผู้ถูกจับทราบว่าเขาถูกจับในเรื่องอะไร ข้อหาใด ดังที่

เคยปรากฏมีคำพิพากษาฎีกาที่ 636/2512 วินิจฉัยว่า การที่เจ้าพนักงานตำรวจเข้าจับจำเลยทันทีที่พบตัวโดยมิได้แจ้งข้อหาแก่จำเลยก่อนทำการจับกุม เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อจำเลยไม่ยอมไปทันทีตามคำสั่ง จะเรียกว่าขัดขืนคำสั่งเจ้าพนักงานไม่ได้⁴ นอกจากนั้น การกำหนดให้แจ้งแก่ผู้ถูกจับว่าเขาจะต้องถูกจับ จำต้องกระทำเมื่อพฤติการณ์ในการจับกุมเปิดโอกาสให้ผู้จับกระทำเช่นนั้นได้ แต่ถ้าเป็นที่เห็นได้ว่าการแจ้งไม่เกิดผลหรือเป็นไปไม่ได้ ในทางปฏิบัติผู้จับก็ไม่จำเป็นต้องแจ้งให้ทราบ

คำพิพากษาฎีกาที่ 512/2480 และคำพิพากษาฎีกาที่ 319-320/2521 เจ้าพนักงานเข้าจับกุมผู้กระทำความผิดซึ่งหน้า แต่ผู้ที่จะถูกจับกุมต่อสู้ขัดขวางมิให้จับ เจ้าพนักงานผู้จับไม่ต้องแจ้งแก่ผู้นั้นว่าเขาจะต้องถูกจับ

เมื่อเจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้มีอำนาจทำการจับกุมได้แจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นว่าบุคคลใดต้องถูกจับแล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจพร้อมด้วยผู้จับคือจะต้องไปพร้อมกัน เช่นไปที่สถานีตำรวจ ที่ว่าการอำเภอ เป็นต้น แต่ถ้ามีความจำเป็นเช่นผู้ถูกจับไม่ยอมไป ก็ต้องจับตัวไปอาจด้วยเครื่องพันธนาการ (กุญแจมือ) ก็ทำได้เท่าที่จำเป็น⁵

สาระสำคัญที่เป็นเครื่องมือในการจับกุมของเจ้าพนักงานโดยเฉพาะเจ้าพนักงานตำรวจในมาตรา 83 นี้คือความในวรรคสองซึ่งกฎหมายบัญญัติดังนี้

“..... ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวาง หรือจะขัดขวางการจับ หรือหลบหนี หรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีหรือความป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับผู้นั้น”

ความในวรรคสองนี้หมายถึงกรณีที่มีความแจ้งชัดแล้วว่าการจับกุมโดยวิธีปกติในวรรคแรกข้างต้นกระทำไม่ได้ กฎหมายจึงให้อำนาจเจ้าพนักงานใช้วิธีการที่จำเป็นเพื่อให้การจับกุมเป็นผลขึ้นได้ วิธีการอันจำเป็นได้แก่วิธีตอบโต้การขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับกุม กับวิธีป้องกันการหลบหนีหรือจะหลบหนีการจับกุม แต่ผู้จับต้องใช้วิธีดังกล่าวเพียงเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์ หรือนัยหนึ่งกระทำเพียงพอสมควรแก่เหตุตามความจำเป็น การใช้วิธีเกินกว่าเหตุอาจทำให้ผู้จับมีความผิดทางอาญาได้⁴

กรณีนี้ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธี หรือความป้องกันเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์ตามความในมาตรา 83 วรรคสองได้แก่⁵

1. บุคคลซึ่งจะถูกจับ ชัดขวางการจับ
2. บุคคลซึ่งจะถูกจับ จะขัดขวางการจับ
3. บุคคลซึ่งจะถูกจับ หลบหนี
4. บุคคลซึ่งจะถูกจับ จะหลบหนี

ถ้าตำรวจจับผู้กระทำความผิดซึ่งหน้าหรือตามคำสั่งให้จับและบอกให้ไปสถานีตำรวจ แต่ผู้นั้นไม่ไปก็ดี หรือไม่ยอมให้จับโดยต่อสู้ขัดขวางก็ดี เจ้าพนักงานตำรวจซึ่งปฏิบัติกรโดยชอบด้วยกฎหมายย่อมใช้กำลังได้สมควรแก่พฤติการณ์และอาจรุนแรงถึงอาวุธ อาจทำให้เกิดการบาดเจ็บร้ายแรงจนถึงขั้นถึงแก่ความตายได้ ทั้งนี้การใช้วิธีหรือความป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์นี้จริงเป็นการเหมาะสม ไม่มีกฎหมายบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรแน่นอนอนจึงต้องพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป อาศัยหลักในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 ประกอบ⁵ หากผู้ถูกจับหรือจะถูกจับต่อสู้กับเจ้าพนักงานตำรวจผู้ทำการจับ และหากผู้ถูกจับถึงแก่ความตายตามหน้าที่ก็จะถือเป็นกรณีวิสามัญฆาตกรรม ซึ่งทั้งกรณีกฎหมายอาญามาตรา 68 และกรณีวิสามัญฆาตกรรมสัมพันธ์กับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจอย่างไร จะกล่าวหัวข้อต่อไป

ตัวอย่าง ตำรวจจับกุมผู้กระทำความผิดซึ่งหน้าผู้นั้นไม่ยอมให้จับ กลับใช้มีดแทงตำรวจผู้ที่เข้าจับกุม ตำรวจยอมใช้มีดผู้นั้นเพื่อไม่ให้ทำร้ายและเพื่อจับกุมได้แม้ผู้นั้นได้รับบาดเจ็บการกระทำของตำรวจก็ยอมถือได้ว่าเป็นการใช้วิธีหรือความป้องกันเท่าที่เหมาะสมแก่เหตุการณ์ ตำรวจยอมไม่มีความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้อื่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 535/2521 ผู้ต้องขังยิงตำรวจตายและจะหลบหนี จำเลยกับพวกตำรวจอีก 7-8 คนล้อมห้องขังได้แล้วยิงปืนเข้าไปสับกว่านัด สองนัดถูกผู้ต้องขังตาย เพียงแค่ล้อมไว้ในสถานที่จำกัดผู้ต้องขังก็ไม่สามารถหนีได้แล้ว การยิงกว่าสับนัดจึงไม่ใช่วิธีหรือการป้องกันเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์

ข้อสำคัญของหลักเกณฑ์เรื่องวิธีการจับกุมของเจ้าพนักงานตำรวจในกฎหมายไทยคือการพิจารณาความเหมาะสมแห่งการป้องกันโดยชอบตามกฎหมายอาญา มาตรา 68 ซึ่งเป็นกรณีการป้องกันโดยทั่วไปของบุคคลธรรมดา จึงเกิดเป็นประเด็นศึกษาว่าการพิจารณาเช่นนี้ถูก

ต้องเหมาะสมเพียงใด โดยเฉพาะนำมาปฏิบัติต่อเจ้าพนักงานตำรวจที่ต้องเสี่ยงภัยเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม และถ้าพิจารณาเช่นเกณฑ์ดังกล่าวแล้วสถานะภาพของกฎหมายสามารถคุ้มครองชีวิตของเจ้าพนักงานตำรวจได้ทันต่อเหตุการณ์หรือไม่ ส่งผลถึงศักยภาพในการปราบปรามอาชญากรรมเพียงใด

2.2.2. ประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี

ลักษณะ 3 (ข้อ 13-38) แห่งประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี เป็นบทกำหนดว่าด้วยเรื่องการจับกุม ซึ่งนิยาม “การจับกุม” หมายถึงการที่เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจหรือราษฎรใช้อำนาจตามกฎหมายจับบุคคลผู้กระทำความผิด หรือสงสัยว่ากระทำความผิดในทางอาญา หรือจับตามหมายจับเพื่อนำตัวผู้ถูกจับไปจัดการตามกฎหมาย (ข้อ 13 วรรคแรก) การจับนี้แม้ผู้จับเพียงแต่แจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นให้ทราบว่าเขาต้องถูกจับ แล้วส่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือพนักงานสอบสวนพร้อมด้วยผู้จับ ดังนี้ก็อยู่ในการจับเช่นกัน

ลักษณะ 3 บทที่ 4: วิธีการจับ

ข้อกำหนดในเรื่องวิธีการจับตามระเบียบการตำรวจมีเนื้อหาใกล้เคียงกับบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 กล่าวคือ กำหนดให้เจ้าพนักงานหรือราษฎรที่เข้าทำการจับกุมผู้ใด ตามปกติต้องใช้วิธีจับโดยแจ้งให้เขาทราบว่าเขาถูกจับแล้ว แล้วส่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจพร้อมด้วยผู้จับ แต่หากมีความจำเป็นและจะใช้วิธีการดังกล่าวไม่ได้ โดยผู้จะถูกจับเป็นผู้ร้ายสำคัญ หรือต้องหาว่ากระทำความผิดร้ายแรง หรือไม่ร้ายแรงแต่เป็นผู้ที่เคยหลบหนีมาแล้ว หรือหนทางที่จะพาไปเป็นที่เปลี่ยว หรือเป็นเวลาค่ำคืน หรือเหตุอื่นใดซึ่งเป็นความจำเป็นที่จะต้องให้อำนาจจับและควบคุมเพื่อป้องกันมิให้หลบหนี ก็ให้อำนาจจับควบคุมได้เท่าที่จำเป็นแก่การที่จะป้องกันมิให้ผู้ถูกจับหลบหนี (ข้อ 23-24)

การจับกุนั้น ผู้จับจะต้องจับโดยละม่อม (โดยดี) เมื่อจำเลยหรือผู้จะต้องถูกจับนั้นไม่ได้มีการต่อสู้อย่างใดแล้ว เจ้าพนักงานจะใช้อำนาจกระทำร้ายแก่เขาไม่ได้ เว้นแต่ผู้จะต้องถูกจับนั้นต่อสู้หรือแสดงกิริยาต่อสู้ เจ้าพนักงานผู้จับจึงจะมีอำนาจใช้อาวุธเพื่อป้องกันได้โดยไม่เกินกว่าสมควร ซึ่งได้มีคำแนะนำดังรายละเอียดต่อไปนี้ (ข้อ 35)

ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวาง หรือจะขัดขวางการจับ หรือหลบหนี หรือพยายามจะหลบหนี เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีหรือความป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับกุมผู้นั้น ข้อที่เจ้าพนักงานผู้จับกุมคนร้ายจะควรใช้อาวุธเพียงใดหรือไม่นั้น เป็นเรื่องสำคัญที่สุดในการจับกุม เพราะเหตุว่าในบางครั้งอาจถ้าไม่ใช้อาวุธบ้างแล้ว อาจทำให้การจับกุมไร้ผลหรือไม่เป็นผลดี แต่ถ้าจะใช้อาวุธโดยไม่สมควรแก่เหตุแล้ว ผลร้ายอาจเกิดแก่เจ้าพนักงานผู้ที่ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยสุจริตนั้นได้

ในการที่จะวินิจฉัยว่า การกระทำเช่นไรเป็นการสมควรแก่เหตุหรือไม่นั้น ควรวินิจฉัยตามหลักดังนี้ คือ

1. อาการกิริยา: จะต้องถือเอาอาการกิริยาของผู้จะต้องถูกจับเป็นสำคัญ หากผู้ต้องถูกจับมิได้แสดงกิริยาอาการจะต่อสู้เจ้าพนักงานแต่อย่างใดแล้ว เจ้าพนักงานจะใช้อาวุธทำร้ายคนซึ่งยอมให้จับโดยดีไม่ได้ แต่คำว่า “ต่อสู้” นี้มิได้หมายความว่าเจ้าพนักงานจะต้องรอให้ผู้ทำร้ายกระทำร้ายก่อนไม่ แม้เพียงผู้ร้ายแสดงกิริยาให้ปรากฏว่าได้พยายามจะต่อสู้เท่านั้นก็พอแล้ว เช่น ผู้ร้ายมีปืนอยู่ในมือ เจ้าพนักงานบอกให้วางปืนก็ไม่ยอมทำตามคำสั่งเจ้าพนักงาน กลับแสดงกิริยาจะยกปืนยิง หรือทำท่าว่าจะใช้อาวุธปืนนั้นต่อสู้เจ้าพนักงาน เช่นนี้เจ้าพนักงานก็ใช้อาวุธปืนยิงผู้ร้ายคนนั้นก่อนได้ แม้ปรากฏว่ากระสุนปืนจะถูกผู้ร้ายตายหรือบาดเจ็บก็ไม่ถือเป็นการกระทำเกินไปกว่าเหตุ ทั้งนี้เพราะเป็นที่รู้กันอยู่ว่าอาวุธปืนเป็นอาวุธที่ร้ายแรงหากปล่อยให้ผู้ร้ายยิงก่อน กระสุนปืนอาจถูกเจ้าพนักงานถึงแก่ความตายหรือบาดเจ็บสาหัสได้

2. อาวุธและความร้ายแรงของอาวุธ: เมื่อผู้จะต้องถูกจับต่อสู้หรือแสดงกิริยาจะต่อสู้แล้วเจ้าพนักงานยังจะต้องระวังในเรื่องอาวุธที่จะใช้อีกอย่างหนึ่งด้วย โดยต้องเลือกให้สมควรกับการต่อสู้ เช่นเจ้าพนักงานจะใช้อาวุธปืนต่อสู้หรือยิงผู้ร้ายมือเปล่าไม่ได้ กรณีเช่นนี้ถ้าเจ้าพนักงานยิงผู้ร้ายที่ไม่มีอาวุธ เจ้าพนักงานมีความผิดตามกฎหมายอาญา แต่ยังไม่ช้อยกเว้นในทางปฏิบัติว่า หากเป็นการจำเป็นจริง ๆ แล้ว แม้ศักดิ์ของอาวุธจะผิดกันบ้างแต่เป็นเวลาจำเป็นซึ่งถ้าเจ้าพนักงานไม่ใช้อาวุธที่มีอยู่ป้องกันตัวแล้วอาจได้รับบาดเจ็บสาหัสหรือตายได้ เช่นนี้เจ้าพนักงานก็สามารถกระทำได้ เช่นผู้ร้ายมีดาบตรงเข้ามาจะฟันเจ้าพนักงาน ทั้งเจ้าพนักงานก็จมนมอมอยู่เหลือที่จะแก้ไขอย่างอื่นและมีแต่อาวุธปืนพกอยู่ในมือจึงจำเป็นต้องยิงไปเช่นนี้ แม้จะถูกผู้ร้ายตายก็อาจไม่เป็นการเกินกว่าเหตุ

3. กำลังและความจำเป็น: กรณีเช่นนี้ เช่นผู้ถูกจับไม่มีอาวุธ หากแต่มีพรรคพวก และมีกำลังมากกว่าเป็นอันมากพากันเข้ารวมทำร้ายเจ้าพนักงานหรือเพื่อแย่งอาวุธจนเหลือที่จะป้องกันอย่างอื่นได้เพราะมีกำลังน้อยกว่า แม้เจ้าพนักงานจะใช้อาวุธเกินไปบ้างจนเป็นเหตุให้ผู้ร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บ ก็อาจอยู่ในฐานะพอสมควรแก่เหตุ แต่ถ้าเจ้าพนักงานมีกำลังสามารถทำการจับได้โดยละม่อม และเป็นการได้เปรียบในเรื่องของอาวุธที่ผู้ร้ายด้อยกว่าอีกทั้งกำลังของเจ้าพนักงานมีเป็นจำนวนมากกว่าทำให้การจับกุมทำได้โดยสะดวกก็ไม่มี ความจำเป็นต้องใช้อาวุธร้ายแรงแต่อย่างใด ดังนั้นการกระทำที่เกินความจำเป็นทำให้เจ้าพนักงานมีความผิดตามกฎหมาย

2.3. การป้องกันภัยอันตรายขณะปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจ

ในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมบ้านเมืองและการป้องกันอาชญากรรมเช่นการจับกุมผู้กระทำความผิดที่กล่าวในหัวข้อ 2.2 นับว่าเป็นการทำงานที่มีความเสี่ยงต่อการได้รับอันตรายจากผู้กระทำความผิดหรือผู้ก่ออาชญากรรมสูง จำเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าพนักงานตำรวจต้องมีความพร้อมอยู่เสมอในการป้องกันตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้โดยไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า ภัยอันตรายที่หลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นภัยอันตรายต่อตัวเจ้าพนักงานเองต่อประชาชนหรือต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองต่างก็ถือเป็นสิ่งที่เจ้าพนักงานตำรวจต้องเผชิญโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากรัฐโดยอำนาจของประชาชน

2.3.1. แนวคิดในการป้องกันภัยอันตราย

มนุษย์ทุกคนเกิดมามีสิทธิในตัวเอง และย่อมต้องการปกป้องรักษาสิทธิของตนในประการต่าง ๆ เท่าที่จะพึงทำได้เพื่อไม่ให้บุคคลภายนอกมารบกวนสิทธิของตน การป้องกันเป็นสิทธิที่มีมาแต่โบราณกาล เป็นสิทธิของผู้กระทำซึ่งรัฐหรือผู้ปกครองต้องให้สิทธิอันชอบธรรมนี้แก่ประชาชนหรือผู้อยู่ให้อำนาจปกครอง เนื่องด้วยในหลายกรณีรัฐไม่สามารถให้ความคุ้มครองบุคคลได้ทันต่อเหตุร้ายที่เกิดขึ้น ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในการป้องกันคือ

ก. ทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law Theory)

ทฤษฎีนี้มองว่ากฎหมายเกิดจากธรรมชาติ มีอยู่แล้วในธรรมชาติ และสามารถใช้ได้ไม่จำกัดเวลาหรือสถานที่⁷ ดังนั้นสิทธิของมนุษย์ในเรื่องต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นตามธรรมชาติพร้อมกับ

ความเป็นมนุษย์ ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายกำหนด ไม่จำเป็นต้องมีผู้ใดสร้างขึ้น แต่การที่กฎหมายบ้านเมืองกำหนดสิทธิต่างๆ ของมนุษย์ขึ้นภายหลังนั้นก็เพียงการนำเอาสิทธิที่มนุษย์มีอยู่แล้วตามธรรมชาติมารับรอง และคุ้มครองให้เท่านั้น ดังนั้นทุกคนจึงมีสิทธิตามธรรมชาติในการป้องกัน ปกป้องตนเองจากภัยอันตรายต่าง ๆ ที่ตนจะได้รับ เป็นสามัญสำนึกที่ทุกคนพึงปฏิบัติได้เสมอ

ข. ทฤษฎีกฎหมายบ้านเมือง (Positive Law Theory)

ทฤษฎีนี้ถือว่ากฎหมายคือคำสั่งของรัฐบาลที่บังคับต่อราษฎรในอาณาเขตปกครองผู้ใดฝ่าฝืน ไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกลงโทษจากผู้ใช้อำนาจรัฐ ดังนั้นสิทธิตามแนวทฤษฎีนี้จะต้องเป็นสิทธิที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น สิทธิก็คือประโยชน์อันบุคคลมีอยู่โดยกฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ ด้วยเหตุดังกล่าวรัฐจึงมีการบัญญัติกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิของบุคคลในการใช้อำนาจป้องกันตนเองจากภัยอันตรายด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็นการคุ้มครองปกป้องสิทธิของประชาชนแม้ว่าการใช้สิทธินั้นจะก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น แต่หากกฎหมายรับรองแล้วก็เป็นสิทธิที่สามารถกระทำได้โดยชอบ

ค. ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Theory)

เป็นทฤษฎีที่ใช้ควบคุมและคุ้มครองป้องกันภัยจากอาชญากรรมที่มีอยู่มากในสังคม โดยมุ่งเน้นไปที่การมอบอำนาจให้ตำรวจในฐานะเป็นตัวแทนของรัฐปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคม ทฤษฎีนี้มุ่งเน้นการปราบปรามอาชญากรรมโดยเด็ดขาด ซึ่งมักจะถูกใช้ในประเทศที่มีอัตราการเกิดอาชญากรรมในอัตราสูงหรือบ่อยครั้ง ใช้วิธีปฏิบัติอย่างเข้มงวดและจริงจัง บางครั้งอาจต้องใช้ความรุนแรงในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานของรัฐเพื่อควบคุมการกระทำผิดในบางขณะ ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองสังคมให้สงบเรียบร้อยปลอดภัยจากการก่ออาชญากรรม ซึ่งถือเป็นการที่รัฐใช้อำนาจคุ้มครองป้องกันสังคมให้รอดพ้นจากอันตราย

2.3.2. การป้องกันอันตรายตามประมวลกฎหมายอาญา

ในปัจจุบันตามกฎหมายไทย บุคคลสามารถป้องกันสิทธิได้ทุกประเภท ไม่จำกัดอย่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 ที่ยกเลิกไป ซึ่งจำกัดให้ป้องกันได้เฉพาะชีวิต ทรัพย์สิน ชื่อเสียง และเกียรติยศเท่านั้น เพื่อให้เกิดความเหมาะสมแก่สภาพสังคมและพฤติกรรมของบ้านเมืองที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้มีการปรับปรุงกฎหมายลักษณะอาญาเสียใหม่ โดยได้ประกาศใช้ประมวล

กฎหมายอาญา ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา และให้ยกเลิกกฎหมายลักษณะอาญา บทบัญญัติเรื่องป้องกันก็ได้รับการปรับปรุงให้มีถ้อยคำชัดเจนยิ่งขึ้น

มาตรา 68 บัญญัติว่า “ ผู้ใดจำต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่นให้พ้นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นภัยอันตรายอันใกล้จะถึงถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด”

จากถ้อยคำมาตรา 68 ข้างต้นเห็นได้ว่าองค์ประกอบของการใช้สิทธิในการป้องกันโดยชอบรูปเพื่อความเข้าใจได้ดังนี้

1. มีภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย
2. ภัยอันตรายนั้นเป็นภัยอันตรายอันใกล้จะถึง
3. เป็นการกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตนเอง หรือของผู้อื่นให้พ้นจากภัยอันตรายนั้น
4. ได้กระทำไปพอสมควรแก่เหตุ

1) ภัยอันตรายอันเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย

“ภัยอันตราย” หมายความว่าถึงภัยที่เป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ฯลฯ ซึ่งเป็นสิทธิส่วนบุคคล^๘ เป็นความน่ากลัวจะเป็นอันตราย เช่นน่ากลัวจะเสียชีวิต น่ากลัวจะได้รับบาดเจ็บสาหัส

“การประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย” หมายถึงการทำร้าย การกระทำอันตรายที่เป็นการคุกคามสิทธิโดยชอบของผู้อื่น การละเมิดต่อกฎหมายก็คือการกระทำที่ผิดกฎหมาย เช่น ถูกเขาใช้ปืนยิง ถูกเขาใช้มีดฟัน เช่นนี้เรียกว่าเป็นภัยอันตรายที่ผิดกฎหมาย ภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายนั้น ผู้ถูกประทุษร้ายไม่มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะทนทาน โดยเหตุนี้แม้ภัยอันตรายนั้นจะเกิดขึ้นโดยบุคคลผู้เป็นต้นเหตุไม่มีเจตนากระทำหรือกระทำโดยประมาทก็ไม่ถือเป็นข้อสำคัญ เมื่อใดจะถือว่าเป็นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายนั้นต้องพิจารณาจากแง่ของบุคคลผู้รับภัยอันตรายว่าเขามีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะทนทานต่อภัยอันตรายนั้น ๆ หรือเปล่า^๙ ดังนั้นหากเป็นการกระทำที่แม้เป็นภัยอันตรายแต่เป็นภัยอันตรายที่ไม่ผิดต่อกฎหมาย หรือเป็นการกระทำโดยชอบด้วยกฎหมายแล้วก็เป็นภัยที่ผู้นั้นจำต้องยอมรับ ไม่

มีสิทธิจะป้องกันภัยอันตรายนั้นได้¹⁰ จะอ้างว่าทำโดยป้องกันไม่ได้ เช่นเราทำผิดตำรวจจับได้เกิดการต่อสู้กัน เราทำร้ายตำรวจจะอ้างว่าทำโดยป้องกันตนให้พ้นจากภัยอันตรายขณะต่อสู้ไม่ได้

การละเมิดต่อกฎหมายนั้นไม่ถึงกับจะต้องมีตัวบทกฎหมายบัญญัติว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นความผิดต่อกฎหมายโดยตรง กฎหมายที่ละเมิดอาจเป็นกฎหมายอาญาหรือกฎหมายแพ่งและยังหมายรวมถึงการละเมิดกฎหมายโดยประมาทด้วย เช่นขับรถด้วยความเร็วสูง หากเกิดการชนแล้วผู้กระทำจะต้องผิดฐานทำให้คนตายโดยประมาท หรือทำให้ผู้อื่นรับอันตรายสาหัสโดยประมาท แม้จะยังไม่ได้ชนแต่ทำท่าว่าใกล้จะชนผู้ที่จะถูกชนก็อาจป้องกันได้ เช่นยิงยางรถยนต์นั้นเสีย นอกจากนั้นภัยอันตรายที่ละเมิดต่อกฎหมายต้องปรากฏว่าเป็นภัยที่เกิดจากการกระทำของบุคคล เพราะสัตว์หรือสิ่งของย่อมไม่สามารถมีการกระทำอันเป็นการละเมิดต่อกฎหมายได้ แต่อาจเป็นกรณีที่สัตว์นั้นก่อให้เกิดอันตรายเนื่องจากการกระทำของบุคคล เช่นการเลี้ยงสุนัขดุ กลับปล่อยปละละเลยจนไปกัดผู้อื่นได้รับบาดเจ็บ เช่นนี้ถ้าสุนัขจะกัดแล้วเรากระทำการใด ๆ โดยอ้างป้องกันภัยอันตราย เช่นนี้ถือว่าเป็นการป้องกัน

ข้อสังเกตว่าต้องมีภัยอันตรายและมีการละเมิดกฎหมายทั้งสองอย่างในเหตุการณ์เดียวกันจึงจะเกิดอำนาจป้องกันได้ หากมีการละเมิดกฎหมายแต่ไม่มีภัยอันตรายจะอ้างป้องกันมิได้ เช่น ก. ใช้ปืนซึ่งตนไม่รู้ว่าไม่มีกระสุนบรรจุอยู่เลยจ้องจะยิง ข. การกระทำของ ก. ดังกล่าวเป็นความผิดฐานพยายามฆ่าคนซึ่งไม่บรรลุผลอย่างแน่แท้ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288, 81 ถือได้ว่า ก. ได้ละเมิดต่อกฎหมายแล้ว ถ้า ข. รู้อยู่แล้วว่าเป็นกระบอกนั้นไม่มีลูกกระสุนบรรจุอยู่เลย ก็เท่ากับว่า ข. รู้อยู่ว่าไม่มีภัยอันตรายใด ๆ ที่จะเกิดแก่ ข. ข. จะยิง ก. โดยอ้างป้องกันมิได้ แต่ถ้า ข. ไม่รู้ว่าปืนไม่มีลูกกระสุน ก็ถือว่า ข. ไม่รู้ความจริงที่ว่าไม่มีภัยอันตราย

2) ภัยอันตรายนั้นต้องเป็นภัยอันตรายอันใกล้จะถึง

“ภัยอันตรายอันใกล้จะถึง” หมายความว่า ภัยอันตรายนั้นกำลังปรากฏอยู่เฉพาะหน้าเป็นปัจจุบันที่ได้เกิดขึ้นแล้วและกำลังเกิดอยู่ต่อไปอีก⁹ เช่นกำลังยิง ชักปืนขึ้นจ้องจะยิง เงือดาบขึ้นเพื่อจะฟัน เป็นต้น หากเป็นภัยอันตรายที่ยังอยู่ห่างไกล หรือสามารถบรรเทาภัยอันตรายนั้นได้เช่นสามารถขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ได้ หรือเป็นภัยอันตรายในอดีตที่ผ่านไปแล้วก็ไม่ถือว่าเป็นภัยอันตรายใกล้จะถึง อีกทั้งต้องไม่ใช่ภัยอันตรายเพียงเล็กน้อยหรือภัยอันตรายในอนาคต เช่น ทราบมาว่า นาย ก. จะมาฆ่าเราพรุ่งนี้ วันนี้เลยไปยิง ก. ก่อน เช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นภัยอันตรายอันใกล้จะถึง

ยังเป็นภยันตรายในอนาคตที่ยังอยู่ห่างไกลซึ่งย่อมมีสภาพไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้น ในขณะที่เดียวกัน ภยันตรายในอดีตไม่ถือว่าเป็นภยันตรายอันใกล้จะถึง เช่น นาย ข. ตีศรีชนะเรา แล้ววิ่งหนีไป เราจะตามไปตีศรีชนะเขาไม่ได้ เพราะการที่เราถูกตีศรีชนะแตกนี้เป็นภยันตรายในอดีต หากใช้ ภยันตรายที่ใกล้จะถึงไม่ และเราก็ไม่มีอะไรที่จะป้องกันอีก แต่ถ้าเขากำลังจะตีศรีชนะของเราอีก เป็นครั้งที่สองเราก็มีอำนาจป้องกันได้ เป็นภยันตรายอันใกล้จะถึง⁹ ภยันตรายอันใกล้จะถึงนั้น ไม่จำเป็นต้องถึงขั้นที่กฎหมายบัญญัติเป็นความผิดเสมอไป เช่นไม่ต้องถึงขั้นพยายามกระทำความผิด ก็ได้ แม้จะอยู่ในขั้นเตรียมการซึ่งผู้ก่อภยันตรายนั้นยังไม่มี ความผิด หากใกล้จะถึงผู้ที่ได้รับ ภยันตรายผู้นั้นมีสิทธิที่จะได้ตอบโต้โดยอ้างป้องกันได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 169/2504 ผู้ตายเมาสุราร้องทำจำเลยให้มาต่อสู้กัน ผู้ตายก็ถือ มีดดาบปลายแหลมลุยน้ำข้ามคลองจะเข้าไปฟันจำเลยถึงในบ้าน แม้จำเลยจะเห็นผู้ตายอยู่ก่อน และอาจหลบหนีไปได้ แต่ก็ไม่มี ความจำเป็นที่ผู้มีสิทธิครอบครองเคหะสถานของตนโดยชอบจะ ต้องหนีผู้กระทำความผิดกฎหมาย ดังนี้การที่จำเลยใช้ปืนยิงผู้ตาย 1 นัด ขณะผู้ตายอยู่ห่างจากโรง จำเลย 6 ศอกถึง 2 วา นั้น ถือว่าเป็นการกระทำเพื่อป้องกันชีวิตพอสมควรแก่เหตุ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1732/2509 ผู้ตายรูปร่างสูงใหญ่กว่าจำเลย และผู้ตายเตะตอย จำเลยล้มลง พงจำเลยลุกขึ้น ผู้ตายซึ่งอยู่ห่างจำเลย 1 วา เดินเข้าไปหาจำเลย พร้อมกับดึงมีด พกซึ่งเหน็บอยู่ที่หน้าท้องออกมาถือไว้ เป็นมีดพกมีฝักยาวเกือบศอก จำเลยยิงผู้ตาย 1 นัด ผู้ ตายยังเดินมาหาจำเลยอีก จำเลยจึงยิงไปอีก 1 นัด ผู้ตายล้มลงถึงแก่ความตาย การกระทำเป็น การป้องกันพอสมควรแก่เหตุ

ปัญหาที่ว่าเมื่อใดจึงจะถือว่าเป็นภยันตรายที่ใกล้จะถึงซึ่งจะทำให้เกิดมีความจำเป็นที่ จะต้องทำการป้องกันตน¹¹ ที่จะถือว่าเป็นภยันตรายที่ใกล้จะถึงก็ต่อเมื่อมีการประทุษร้ายเริ่มเกิด ขึ้นแล้วจะยังคงมีอยู่ต่อไป เช่น กำลังยิง หรือการประทุษร้ายใกล้จะเกิดขึ้น เช่นชักปืนขึ้นจ้องจะยิง เลือดดาบขึ้นจะฟัน เป็นต้น นอกจากนั้นจะต้องปรากฏว่าภยันตรายนั้นยังไม่สิ้นสุดลง

3) จำต้องกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตนเองหรือผู้อื่นให้พ้นจากภยันตราย

“จำต้องกระทำ” แสดงว่าประมวลกฎหมายอาญายอมให้ป้องกันเฉพาะเมื่อบุคคลได้ กระทำเท่าที่จำเป็นต้องกระทำเช่นนั้น เช่นเขาเจ็อมัดจะฟันเรา จึงชิงยิงเขาตายเสียก่อน ที่เรายัง

เขาตายก่อนนั้นเป็นการที่เราจำต้องกระทำเพียงป้องกันสิทธิของเรา ซึ่งได้แก่สิทธิในชีวิตและร่างกายของเราให้พ้นอันตรายนั้น ๆ

“ป้องกันสิทธิ” หมายถึงกระทำโดยมีมูลเหตุจงใจหรือเจตนาพิเศษเพื่อป้องกันสิทธิ ซึ่งเป็นมูลเหตุจงใจในทางยกเว้นความผิด หากการกระทำนั้นขาดมูลเหตุจงใจดังกล่าว แต่กระทำไปโดยมีมูลเหตุจงใจอย่างอื่น เช่นเพื่อการแก้แค้น ก็จะอ้างป้องกันไม่ได้¹⁰ สิทธินี้หมายความถึงประโยชน์อันชอบธรรมที่บุคคลพึงมีอยู่โดยสภาพ โดยกฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองให้กฎหมายได้อนุญาตให้บุคคลป้องกันสิทธิได้ทุกประเภท ไม่ว่าจะ เป็นสิทธิของตนเองหรือของผู้อื่น ได้แก่สิทธิในชีวิต ร่างกาย เกียรติยศ ชื่อเสียง ทรัพย์สิน เป็นต้น กรณีที่ว่าเราจะมีสิทธิเช่นใดหรือไม่นั้นต้องพิจารณาจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญและกฎหมายประกอบต่าง ๆ ว่าได้ให้สิทธิแก่เราไว้อย่างไรบ้าง การกระทำโดยป้องกันสิทธิจะต้องเป็นการกระทำโดยเจตนา กล่าวคือประสงค์ต่อผลหรือเล็งเห็นผล หากขาดเจตนาแล้วก็จะอ้างว่าเป็นการกระทำโดยป้องกันไม่ได้

ฎีกาที่ 96/2529 ศาลฎีกาเห็นว่า การกระทำซึ่งจะเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ตาม ป.อ. มาตรา 68 ต้องเป็นการกระทำโดยเจตนา จำเลยเอาอาวุธปืนมาขู่ผู้ตายและทำปืนลั่นโดยประมาทถูกผู้ตายถึงแก่ความตาย ไม่ใช่การกระทำโดยเจตนา การกระทำของจำเลยจึงมิใช่การป้องกัน

4) ต้องกระทำไปพอสมควรแก่เหตุ

การกระทำโดยมีเจตนาพิเศษเพื่อป้องกันสิทธินั้นจะต้องเป็นการกระทำภายในขอบเขต หากเกินขอบเขตก็ไม่ถือเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ส่วนการกระทำเพียงใดจึงจะถือว่าได้กระทำไปพอสมควรแก่เหตุ นั้น มีทฤษฎีสำคัญ ๆ อยู่ 2 ทฤษฎี ดังต่อไปนี้⁹

ก. ทฤษฎีสัดส่วน ตามทฤษฎีสัดส่วนนี้จะต้องพิจารณาว่าอันตรายที่จะบังเกิดขึ้น ถ้าหากจะไม่ป้องกัน จะได้ส่วนสัดกับอันตรายที่ผู้กระทำได้กระทำเนื่องจากการป้องกันนั้นหรือไม่ ตัวอย่างเช่น คนเขาจะตบหน้าเรา เราจะใช้มีดแทงเขาตายไม่ได้ เพราะความเจ็บอันเนื่องมาจากการถูกตบหน้า เมื่อมาเทียบกับความตายแล้วไม่ได้สัดส่วนกัน ฉะนั้นจึงถือว่าการเอามีดมาแทงเขาตายนี้ เป็นการกระทำเกินสมควรแก่เหตุ ผู้กระทำไม่มีอำนาจกระทำได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 873/2521 หากผู้ก่อภัยใช้ไม้จะทำร้าย ผู้จะถูกทำร้ายใช้ปืนยิง ย่อมเกินสัดส่วน หากผู้ก่อภัยใช้ปืนจะยิง ผู้ที่จะถูกยิงย่อมใช้ปืนยิงโต้ตอบกลับไปได้โดยถือว่าได้ สัดส่วนกันระหว่างภัยอันตราย

คำพิพากษาฎีกาที่ 606/2510 ผู้เสียหายเข้ามาชกจำเลยเมื่อจำเลยล้มลง ผู้เสียหาย ได้เงื้อมมือเข้าไปจะแทงจำเลย จำเลยจึงใช้อาวุธปืนยิง การกระทำของจำเลยเป็นการป้องกันพว สมควรแก่เหตุและได้สัดส่วนกับภัยอันตรายที่กำลังเกิดขึ้น ไม่มีความผิด

ข. ทฤษฎีวิถีทางน้อยที่สุด ตามทฤษฎีนี้ถือว่า ถ้าผู้กระทำได้ใช้วิถีทางน้อยที่สุดที่จะ ทำให้เกิดอันตราย ก็ถือว่าผู้กระทำได้กระทำไปพอสมควรแก่เหตุแล้ว ตัวอย่างเช่น ก. เป็นงอยไม้ สามารถไปไหนได้ ข. จึงเขกศีรษะ ก. เล่นโดยเห็นว่า ก. ไม่มีทางกระทำตอบได้เลย ก. ห้ามปราม เท่าใด ข. ก็ไม่เชื่อฟัง ถ้าการที่ ก. จะป้องกันมิให้ ข. เขกศีรษะคือใช้มีดแทง ข. กรณีข้อเท็จจริง เช่นนี้ต้องถือว่า การที่ ก. ใช้มีดแทง ข. นี้เป็นการกระทำไปพอสมควรแก่เหตุ เพราะเป็นวิถีทาง น้อยที่สุดเท่าที่ ก. จะป้องกันได้

อีกตัวอย่างที่ถือว่าเป็นการกระทำด้วยวิถีทางน้อยที่สุดคือ แดงวิ่งราวทรัพย์ของดำไป หากข้อเท็จจริงปรากฏว่าดำดำไม่ยิงแดง ดำก็จะไม่มีโอกาสที่จะได้ทรัพย์คืน เช่นนี้ถือว่าไม่เกินวิถี ทางน้อยที่สุด เพราะเป็นวิธีเดียวที่พึงกระทำได้ในการป้องกันสิทธิในทรัพย์ของตน

คำพิพากษาฎีกาที่ 943/2508 คนร้ายจูงกระบือออกจากใต้ถุนเรือนไปโดยเจตนาลัก ไปโดยที่คนร้ายมีปืนยาวลูกซอง จำเลยร้องถามแล้ว คนร้ายหันปืนมาทางจำเลยโดยไม่ตอบอะไร เช่นนี้ถ้าจำเลยไม่ยิงคนร้ายก็พากระบือไปได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 555/2530 ผู้ตายบุกรุกเข้าไปจุดคร่าบุตรสาวจำเลยถึงในบ้าน ของจำเลย เมื่อจำเลยซึ่งเป็นมารดาเข้าขัดขวางห้ามปรามกลับถูกผู้ตายทำร้ายจนล้มลงแล้วผู้ตาย จะพาบุตรสาวจำเลยออกจากบ้านไป การที่จำเลยใช้อาวุธปืนยิงผู้ตายในเวลาฉุกเฉินทุกกะทันหัน 4 นัด เป็นเหตุให้ผู้ตายถึงแก่ความตาย โดยจำเลยกระทำไปเพื่อช่วยเหลือบุตรของตนให้พ้น ภัยอันตรายที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า และภัยอันตรายนั้นยังเกิดขึ้นต่อเนื่องกันอยู่ ไม่มีทางเลือกที่จะ ป้องกันด้วยวิธีการอื่น การกระทำของจำเลยจึงเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายตามประมวล กฎหมายอาญา มาตรา 68

ทั้งสองทฤษฎีต่างมีเหตุผลและความสอดคล้องของวิธีการที่แตกต่างกัน ไม่มีทฤษฎีใดถูกหรือผิดกว่ากันหากแต่อยู่ที่การพิจารณาของแต่ละบุคคล ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านกล่าวว่าทฤษฎีวิถีทางน้อยที่สุดเป็นทฤษฎีที่ถูกต้อง โดยให้เหตุผลประกอบว่าการป้องกันเป็นการกระทำต่อผู้ที่ก่อให้เกิดภัยอันตรายอันเป็นการละเมิดต่อกฎหมาย และผู้กระทำไม่ควรจะต้องทนทานต่อภัยอันตรายดังกล่าวถ้าหากผู้กระทำได้ใช้วิถีทางน้อยที่สุดซึ่งเขาพึงทำได้ในภาวะเช่นนั้นเพื่อป้องกันภัยอันตรายแล้ว ควรจะถือว่าเขาได้กระทำไปพอสมควรแก่เหตุและเขามีอำนาจทำได้ กรณีตัวอย่างเช่นคนขโมยจักรยานขี่ไปต่อหน้า ถ้าไม่ใช่ปืนยิงก็ไม่มีโอกาสได้จักรยานคืน หากคนร้ายตายก็อาจดูเกินสมควรแก่เหตุซึ่งเป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่ได้และต้องผิด จะเห็นได้ว่าการเทียบสัดส่วนบางครั้งจึงไม่อาจทำได้ หลักการนี้จึงขึ้นอยู่กับกรณีวินิจฉัยระดับความสมควรของบุคคลในฐานเช่นเดียวกันนั้นเป็นกรณีไป (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 294/2500)

การป้องกันภัยอันตรายเกินสมควรกว่าเหตุ

มาตรา 69 “ในกรณีที่มีบัญญัติไว้ในมาตรา 67 และมาตรา 68 นั้น ถ้าผู้กระทำได้กระทำไปเกินสมควรแก่เหตุ หรือเกินกว่ากรณีแห่งความจำเป็น หรือเกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกัน ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ แต่ถ้าวการกระทำนั้นเกิดขึ้นจากความตื่นเต้น ความตกใจหรือความกลัว ศาลจะไม่ลงโทษผู้กระทำผิดก็ได้”

ในกรณีการกระทำเพื่อป้องกันนั้น ถ้าได้กระทำเกินกว่าเหตุแล้วผู้กระทำต้องรับโทษซึ่งอย่างไรถือว่าเกินกว่าเหตุต้องพิจารณาข้อเท็จจริงเป็นกรณีไป โดยดูเหตุกับการกระทำว่าพอสมควรหรือไม่ ถ้าเหตุร้ายแรงและการกระทำก็ร้ายแรงพอกันหรือน้อยกว่า ก็เรียกได้ว่าพอสมควรแก่เหตุ แต่ถ้าเหตุไม่ร้ายแรงการกระทำร้ายแรงกว่าก็เรียกได้ว่าเกินกว่าเหตุ เช่นใช้ปืนยิงคนซึ่งเข้ามาชกต่อๆ หรือใช้มีดฟันคนที่เข้ามาแทง แต่เมื่อเขาเสียหลักล้มลงจนมีดหลุดจากมือแล้ว ยังเข้าไปฟันซ้ำหลายที่จนถึงแต่ความตาย เช่นนี้ถือว่าเป็นการป้องกันเกินกว่าเหตุผู้กระทำต้องมีความผิดตามมาตรา 69

การพิจารณาว่าการกระทำใดเป็นการป้องกันเกินสมควรแก่เหตุหรือเกินกว่ากรณีแห่งการกระทำเพื่อป้องกันหรือไม่นั้น ต้องปรากฏในขั้นต้นว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการป้องกันโดยตรงไม่ขาดตอนจากเหตุการณ์ที่อ้างป้องกัน แล้วจึงพิจารณาว่าการกระทำนั้น

เกินกว่าเหตุหรือเกินกว่าความจำเป็นที่ต้องกระทำหรือไม่ หากปรากฏว่าการกระทำที่ถือว่าเป็น การคุกคามได้สิ้นสุดหรือยุติลงหรือขาดตอนไปแล้ว การไปใช้กำลังกระทำแก่ผู้ก่อภัยอันตรายในภายหลังไม่ถือว่าเป็นการใช้อำนาจป้องกันตนจึงไม่ต้องพิจารณาต่อว่าได้กระทำไปเกินกว่าเหตุหรือไม่ เช่น นาย ก. เข้ามาทำร้าย นาย ข. โดยใช้ไม้ฟาดอย่างแรง จนนาย ข. ล้มลงหมดสติ จากนั้นนาย ก. จึงวิ่งหนีไป เมื่อนาย ข. พ้นขึ้นมาได้ตามไปหานาย ก. ที่บ้านแล้วใช้ปืนยิงนาย ก. จะเห็นได้ว่าการที่ตามไปทำร้ายเขาในภายหลังนั้น ภัยอันตรายที่จะป้องกันได้ล่วงเลยหรือขาดตอนไปแล้ว ไม่ถือเป็นการป้องกันตามมาตรา 68 จึงจะเอาการกระทำในภายหลังมาพิจารณาว่าเป็นการกระทำเกินกว่าเหตุหรือเกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกันไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 537/2478 โจทก์ไปด่าทำร้ายจำเลยซึ่งเป็นกำนัน จำเลยลง เรือรบมาก็ถูกโจทก์ทำร้าย บุตรจำเลยลงไปช่วยก็ถูกโจทก์ทำร้ายอีก ลูกบ้านของจำเลยจึงลงมาช่วย โจทก์สู้ไม่ได้ก็วิ่งหนีไปบนเรือนคนอื่น จำเลยกับพวกตามขึ้นไปลากเอาตัวโจทก์ออกมาที่ชานเรือน และรุมตีโจทก์จนมีผู้เข้ามาห้ามและฉวยไฟตอนที่ทำร้ายกันพวกจำเลยจึงพากันหนีไป ปรากฏว่า โจทก์ถูกทำร้ายบาดเจ็บสาหัส ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยว่าจำเลยกับพวกป้องกันตัวเกินสมควรแก่เหตุ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าที่จำเลยกับพวกตามไปทำร้ายโจทก์นั้นจะฟังว่าทำโดยป้องกันตัวและเกินกว่า เหตุหาได้ไม่ เพราะตอนที่โจทก์ทำร้ายจำเลยนั้นได้ขาดตอนไปแล้ว แต่ข้อเท็จจริงปรากฏว่าเมื่อ โจทก์ไม่ด่าทำร้ายและทำร้ายจำเลยแล้วได้วิ่งไปบนเรือนผู้อื่น จำเลยตามไปที่นั่นเองและได้ลาก โจทก์ออกมาทำร้าย จึงเป็นการกระทำโดยบันดาลโทสะ

อย่างไรก็ดี ไม่ได้มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าอย่างไรเป็นการป้องกันที่เกินกว่า กรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกัน แต่พอจะกล่าวได้ว่าการป้องกันเกินสมควรแก่เหตุ นั่นคือ การป้องกันที่กระทำรุนแรงเกินสมควร ถ้าคนร้ายมือเปล่าเขามาลักลุ่มปลาด้าเราจะเพียงใช้ไม้ตี ป้องกันหรือยิงชุกก็พอจะป้องกันได้ แต่จำเลยกลับใช้ปืนยิงจนผู้นั้นได้รับบาดเจ็บสาหัส (ดูคำ พิพากษาศาลฎีกาที่ 360/2476) ส่วนกรณีการป้องกันที่กระทำเกินกว่ากรณีที่จำต้องกระทำ เช่น เด็ก เล็ก ๆ เข้ามาตีเรา เราหลบหลีกเสียก็ได้เด็กคงจะวิ่งไม่ทันเรา แต่เรากลับชกตอยเด็ก หรือการที่ จำเลยทำร้ายผู้เสียหายโดยป้องกันตัวแต่เมื่อผู้เสียหายไม่สามารถทำร้ายจำเลยได้ต่อไปแล้ว จำเลยยังเข้าไปทำร้ายซ้ำอีก (ดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 466/2486) เป็นต้น

การป้องกันเกินสมควรแก่เหตุหรือเกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกันเป็น ความผิดแต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ เป็นการที่

กฎหมายถือว่าการป้องกันที่ชอบด้วยกฎหมายและพอสมควรแก่เหตุเท่านั้นไม่เป็นความผิด หากแต่เกินกว่าขอบเขตของการป้องกันก็เป็นความผิดอยู่ดี ผิดอย่างไรก็ต้องดูเป็นข้อเท็จจริงไปว่าการกระทำนั้นเข้าองค์ประกอบความผิดฐานใดในกฎหมายอาญา แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้เพียงใด เป็นดุลพินิจในการกำหนดโทษของศาลซึ่งต้องพิจารณาประกอบข้อเท็จจริงของเหตุการณ์และการปฏิบัติที่วิญญูชนพึงกระทำเป็นกรณีไป

2.3.3. ภัยอันตรายของเจ้าพนักงานตำรวจขณะปฏิบัติหน้าที่

ก. ภัยอันตรายตามกฎหมาย

ตามที่กล่าวในตอนต้นแล้วว่ากรณีใดภายใต้หลักเกณฑ์ใดที่กฎหมายรับรองและถือว่าบุคคลตกอยู่ในภัยอันตรายอันใกล้จะถึงซึ่งเป็นเหตุให้ใช้กำลังใด ๆ ป้องกันตนให้พ้นจากภัยอันตรายได้แม้จะก่อให้เกิดการตายหรือบาดเจ็บอย่างรุนแรงก็ตาม สิ่งที่ชัดเจนมากในเรื่องของภัยอันตรายตามกฎหมายคือ หลักเกณฑ์ที่ถือว่าจะต้องมีภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายอันเป็นหลักสำคัญที่จะถือได้ว่าการกระทำตอบโต้ภัยอันตรายใดเป็นการป้องกันภัยหรือไม่ และคำว่าประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย หมายถึงการทำร้ายเบียดเบียนโดยผิดกฎหมาย ฉะนั้นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายจึงหมายถึง ภัยอันตรายใด ๆ ซึ่งเกิดจากการทำร้ายโดยผิดกฎหมายไม่ว่าจะเป็นภัยจากการทำร้ายซึ่งเป็นอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย หรือไม่ว่าจะเป็นภัยจากการกระทำต่อชื่อเสียงเกียรติยศหรือแม้แต่ต่อทรัพย์สิน เหล่านี้ถือว่าเป็นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายทั้งสิ้น ขอบเขตของภัยอันตรายตามมาตรา 68 อันจะอ้างอำนาจป้องกันได้นี้มีความหมายแตกต่างกับคำว่าป้องกันตามความเข้าใจธรรมดา ตามความเข้าใจธรรมดาหมายถึงกิริยาที่กระทำเพื่อป้องกันภัยอันตรายที่จะมาถึง ไม่ว่าจะ เป็นภัยอันตรายชนิดใดก็เรียกว่าป้องกันได้ แต่คำว่าป้องกันที่กำหนดในมาตรา 68 นั้นมีขอบเขตจำกัดเฉพาะการป้องกันภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายเท่านั้น เมื่อมีภัยอันตรายดังกล่าวเกิดขึ้นกับผู้ใดผู้ผู้นั้นย่อมมีอำนาจป้องกันภัยอันตรายนั้นได้

ขอบเขตของภัยอันตรายตามกฎหมายไทยที่สำคัญที่จะอ้างอำนาจป้องกันได้นั้นต้องปรากฏข้อเท็จจริงเพิ่มเติมอีกว่าภัยอันตรายนั้นต้องเป็นภัยอันตรายอันใกล้จะถึง นั่นก็คือภัยอันตรายที่กำลังจะเกิดขึ้น หรือกำลังเกิดขึ้นเฉพาะหน้า ทั้งนี้กฎหมายมองว่าการป้องกันภัยอันตรายนั้นบางครั้งถึงขั้นใช้กำลังอันเป็นผลให้เกิดอันตรายถึงบาดเจ็บสาหัสหรือเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิต ถ้าปล่อย

ให้กระทำการป้องกันกันได้ง่าย ๆ บุคคลอาจใช้อำนาจการป้องกันภัยอันตรายนี้ตามอำเภอใจก่อให้เกิดความไม่สงบวุ่นวายของบ้านเมืองขึ้น ภัยอันตรายที่อยู่ห่างผู้รับภัย กฎหมายจึงไม่ยอมให้เรากระทำการป้องกันเอง แต่ถ้าภัยอันตรายนั้นเป็นภัยอันตรายใกล้จะถึง เป็นภัยอันตรายที่กำลังเกิดขึ้นหรือกำลังจะเกิดขึ้นอย่างจวนตัวเฉพาะหน้าซึ่งไม่สามารถขอความคุ้มครองจากรัฐได้ทัน และหากไม่ป้องกันเหตุนั้นก็อาจได้รับอันตรายขึ้นแก่ตน เช่นนี้กฎหมายจึงให้เราป้องกันได้

ข. ภัยอันตรายตามความเป็นจริง

พิจารณาถึงบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 ดังที่เสนอไปแล้ว การกระทำโดยป้องกันตามทีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 นั้นจะต้องเป็นการกระทำต่อภัยอันตรายอันใกล้จะถึง ซึ่งผู้ที่จะได้รับภัยอันตรายมีสิทธิที่จะกระทำการโต้ตอบไปโดยอ้างป้องกันได้โดยมีช่วงเวลานับแต่ภัยอันตรายนั้นใกล้จะถึง รวมตลอดเวลาที่ภัยอันตรายนั้นมาถึงตัวผู้รับภัยก่อนที่ภัยอันตรายสิ้นสุดลง โดยผู้รับภัยไม่จำเป็นต้องหลบหนีจากภัยอันตรายนั้นแม้จะสามารถหลบหนีให้พ้นจากภัยอันตรายได้ก็ตาม

กล่าวถึงเจ้าพนักงานตำรวจซึ่งเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายที่ต้องปฏิบัติหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม หากมองในอีกมุมมองหนึ่งเจ้าพนักงานตำรวจก็คือประชาชนภายใต้กฎหมาย สามารถใช้สิทธิป้องกันภัยอันตรายตามมาตรา 68 นี้ได้เพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นรอดพ้นจากภัยอันตรายอันใกล้จะถึงนั้น ถือเป็นสิทธิในการป้องกันตัวตามกฎหมายเหมือนเช่นวิญญูชนทั่วไป แม้นอกเวลาปฏิบัติหน้าที่ หรือช่วงเวลาของการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมก็ตาม ดังนั้นในกรณีแรกนี้ก็จะเป็นการอ้างสิทธิป้องกันตามมาตรา 68 โดยปกติในทุกขณะ ซึ่งก็คงเป็นการอ้างสิทธิในการป้องกันตนตามองค์ประกอบของกฎหมาย และตามแนวคำพิพากษาฎีกาที่ปรากฏถึงขอบเขตภัยอันตรายที่จะป้องกันได้ ในอีกกรณีหนึ่งนอกเหนือจากวิญญูชนปกติ เนื่องจากในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจนั้น เป็นหน้าที่ในฐานะตัวแทนของรัฐที่คอยพิทักษ์ดูแลให้สังคมเกิดความสงบสุข พ้นจากภัยอันตรายหรือสิ่งที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยต่าง ๆ ดังนั้น ในบางกรณีจะเห็นได้ว่าเพื่อประสิทธิภาพในการปราบปรามอาชญากรรม เจ้าพนักงานตำรวจจำเป็นต้องเผชิญกับผู้กระทำความผิดในหลาย ๆ ลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการเผชิญหน้ากันโดยตรง เช่นการติดตามจับกุม หรือการเผชิญหน้ากันโดยบังเอิญ เช่น พบการกระทำความผิดขณะปฏิบัติหน้าที่ตำรวจสายตรวจ เป็นต้น แต่ไม่ว่าจะด้วยประการใดก็ถือเป็นหน้าที่ที่เจ้าพนักงานตำรวจจะต้องปราบปรามการก่อการกระทำความผิดนั้น งานของเจ้าพนักงานตำรวจ

โดยหน้าที่แล้วเป็นงานที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในสภาวะของการเสี่ยงภัยตลอดเวลา ยิ่งกว่าวิญญูชนทั่วไปจะประสบภัยอันตรายเช่นนั้นเพราะโดยหน้าที่หรือจะเพราะโดยอาชีพก็ตาม การที่ต้องเสี่ยงกับอาชญากรรมรูปแบบต่าง ๆ ทำให้บางครั้งการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานตำรวจต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปราบปรามหรือเผชิญหน้ากับการกระทำความผิดที่รุนแรงหรือที่ผู้กระทำความผิดมีอาวุธร้ายแรงติดตัว พร้อมทั้งจะต่อสู้ขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่จับกุมของเจ้าพนักงานตำรวจได้ตลอดเวลา แม้ไม่เคยพบเห็นหรือรู้จักบาดหมางกันมาก่อนก็อาจใช้กำลังหรือกระทำทุกวิถีทางตอบโต้เจ้าพนักงานผู้จะเข้าทำการจับกุม ทั้งนี้โดยสัญชาตญาณของผู้กระทำความผิด

กล่าวโดยสรุป ในความเป็นจริงภัยอันตรายที่มีความเป็นไปได้ว่าจะเกิดหรือเกิดขึ้นต่อเจ้าพนักงานตำรวจในฐานะเจ้าพนักงานผู้พิทักษ์สันติราษฎร์มีความเสี่ยงต่ออันตรายที่เหนือกว่าปกติมากกว่าบุคคลทั่วไปที่พึงจะได้พบกับภัยอันตรายเช่นนั้น ภัยอันตรายตามความเป็นจริงสำหรับเจ้าพนักงานตำรวจอาจสรุปรวมได้ 4 ลักษณะคือ

1. ภัยอันตรายต่อตนเอง คือภัยอันตรายที่เกิดขึ้นต่อตนเองโดยทั่วไปตามมาตรา 68
2. ภัยอันตรายต่อผู้อื่น คือภัยอันตรายที่เกิดขึ้นต่อบุคคลอื่นตามมาตรา 68
3. ภัยอันตรายที่เกิดแก่ทรัพย์สินหรือที่อยู่อาศัย คือภัยอันตรายที่เกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินหรืออาคารบ้านเรือนใด ๆ โดยเฉพาะของรัฐหรือสิ่งปลูกสร้างที่หากเกิดภัยอันตรายขึ้นแล้วจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคม บ้านเมือง เช่นกรณีการชูวางระเบิดสถานที่ หรือการที่คนร้ายมีอาวุธสงครามหรือระเบิดอยู่ภายในอาคาร เป็นต้น
4. ภัยอันตรายที่เกิดจากการก่ออาชญากรรม คือการเผชิญหน้ากับผู้กระทำความผิดหรืออาชญากร เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาที่ก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในสังคม
5. ภัยอันตรายที่เกิดจากการก่อการร้ายและการจลาจล คืออันตรายที่เกิดขึ้นจากกลุ่มคนที่ก่อความไม่สงบเรียบร้อยต่อบ้านเมือง ลักษณะของการกระทำอาจเป็นการรวมกลุ่มเพื่อก่อความวุ่นวาย และนำไปสู่การใช้กำลังหรือการกระทำรุนแรงในที่สุด หรืออีกกรณีหนึ่งคือการชุมนุมที่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของบ้านเมือง เป็นต้น

หากศึกษาจากหลักกฎหมายมาตรา 68 ที่ให้สิทธิในการป้องกันตัวแก่บุคคล ประกอบแนวคำพิพากษาฎีกาในเรื่องขอบเขตของภัยอันตรายที่ถือว่าใกล้จะถึง อันจะกระทำการเพื่อป้องกันได้นั้น ยังไม่มีความชัดเจนครอบคลุมภัยอันตรายตามความเป็นจริงได้เพียงพอและไม่ได้ให้ความคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตของเจ้าพนักงานตำรวจที่ต้องออกปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการปราบปรามอาชญากรรมแต่อย่างใด บางครั้งเจ้าพนักงานจำเป็นต้องใช้ทักษะในการป้องกันตัวที่กว้างกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไป หากมีฉะนั้นแล้วเจ้าพนักงานตำรวจก็จะได้รับอันตรายอาจถึงชีวิตได้ทุกขณะ

2.3.4. การใช้กำลังในการป้องกันภัยอันตรายขณะปฏิบัติหน้าที่ ของตำรวจในประเทศไทย กรณีวิสามัญฆาตกรรม

เนื่องจากความเป็นจริงที่รัฐมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมส่วนรวม และให้ความคุ้มครองสิทธิในชีวิต ทรัพย์สินของประชาชน หากมีการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบเรียบร้อยต่อสังคมรัฐต้องเข้าขัดขวางหรือดำเนินการใดๆ ในการป้องกันและปราบปรามเหตุร้ายดังกล่าว การที่รัฐเข้าดำเนินการต่อผู้กระทำความผิดนั้นรัฐต้องตระหนักว่าความชอบธรรมที่รัฐจะกระทำการดังกล่าวตามหน้าที่ มีเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันสังคมและประชาชนให้มั่นคงอยู่เพื่อนำความสงบเรียบร้อยกลับคืนมาเท่านั้น¹² การใช้กำลังหรืออาวุธของเจ้าพนักงานขณะปฏิบัติหน้าที่เพื่อปราบปรามการกระทำความผิด หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมจนเป็นเหตุให้ผู้ถูกกระทำถึงแก่ความตาย หากได้กระทำไปภายใต้อำนาจขอบเขตแห่งกฎหมายแล้วถือได้ว่าเป็นอำนาจอย่างหนึ่งของรัฐในการรักษาความมั่นคงไม่ให้ถูกรบกวนจากอาชญากรรม เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นที่รู้จักดีหรือติดปากกันมาเป็นเวลานานว่าเป็นการกระทำวิสามัญฆาตกรรม โดยเจ้าพนักงานตำรวจ ในอีกทางหนึ่งเหตุการณ์กระทำวิสามัญฆาตกรรม คือการใช้กำลังโดยอาวุธปืนเพื่อป้องกันตนเองของตำรวจในขณะเผชิญหน้า ต่อสู้กับผู้กระทำความผิดซึ่งถูกกำหนดหลักเกณฑ์โดยทั่วไปในการกระทำวิสามัญฆาตกรรม โดยหลักการป้องกันตนเองในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68

ก. วิสามัญฆาตกรรม

คนไทยรู้จักคำว่า “วิสามัญฆาตกรรม” ตั้งแต่ พ.ศ.2457 ปรากฏในพระราชบัญญัติชั้นสูตรพลิกศพ พ.ศ.2457 ตามมาตรา 7 ข้อ 1 มีความว่า “ฆาตกรรมอันเป็นวิสามัญนั้น คือผู้ตาย

ตายด้วยเจ้าพนักงานฆ่าตายในเวลากระทำการตามหน้าที่” ยกตัวอย่างดังเช่นเจ้าพนักงานไปจับผู้ต้องหาว่าเป็นโจรผู้ร้าย และฆ่าผู้ต้องหาว่าเป็นโจรผู้ร้ายตายในเวลาจับ ดังนี้เป็นต้น¹³

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายว่า “วิสามัญฆาตกรรม” หมายถึง ฆาตกรรมที่เจ้าพนักงานเป็นผู้กระทำเนื่องในการปฏิบัติราชการตามหน้าที่¹⁴

“วิสามัญฆาตกรรม” หมายถึงคดีฆาตกรรมที่ผู้ตายได้ตายด้วยการถูกเจ้าพนักงานฆ่าตายในเวลากระทำการตามหน้าที่¹⁵ นอกจากนี้ตามแนวความเข้าใจของนักกฎหมายและผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยทั่วไปต่างก็เข้าใจเป็นแนวเดียวกันว่า คดีวิสามัญฆาตกรรม หมายถึงกรณีที่มีปรากฏการตายเกิดขึ้นโดยการกระทำของเจ้าพนักงานที่อ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ ซึ่งเป็นคดีฆาตกรรม และหมายความรวมถึงกรณีที่ตายระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงาน ซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ที่อาจไม่ใช่คดีฆาตกรรมด้วย¹⁶

คดีวิสามัญฆาตกรรม ในทางปฏิบัตินั้นเกิดขึ้นโดยผู้ตายถูกเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ฆ่าตาย หรือตายในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่นั่นเอง¹⁷

ข. ความสัมพันธ์ของวิสามัญฆาตกรรมกับการใช้กำลังป้องกันภัยอันตรายขณะปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย

กรณีบทบัญญัติเรื่องวิสามัญฆาตกรรมตามพระราชบัญญัติชั้นสูตรพลิกศพ พ.ศ.2457 เพียงแต่กล่าวถึงความหมายว่ากรณีวิสามัญฆาตกรรมคืออะไร มิได้มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงการให้ความคุ้มครองเจ้าพนักงานที่ปฏิบัติหน้าที่ หรือการให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานของรัฐในการที่จะใช้กำลังหรืออาวุธเพื่อทำการจับกุมผู้กระทำความผิด คนร้าย ผู้ต้องสงสัย หรือยอมรับในการให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานของรัฐในการที่จะกระทำให้ผู้กระทำความผิดถึงแก่ความตาย แต่อย่างไร

ในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจนั้นไม่มีกฎหมายกำหนดไว้โดยตรงให้เจ้าพนักงานใช้กำลังขณะปฏิบัติหน้าที่ คงเป็นที่เข้าใจว่าเพื่อการป้องกันตน ตามมาตรา 68 (ป.อ.) เท่านั้น และแม้แต่ขณะปฏิบัติหน้าที่จับกุมผู้ร้ายก็ใช้กำลังได้เท่าที่สมควรเพื่อป้องกันการหลบหนีหรือขัดขวางการจับกุมเท่านั้น หากผู้ถูกจับมิได้แสดงอาการที่จะต่อสู้หรือขัดขวางการจับกุม

แล้วจะใช้กำลังใดกระทำต่อตัวเขามิได้ ทั้งนี้เป็นการให้ความคุ้มครองแก่สิทธิแห่งชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินของประชาชน ในขณะที่เป็นมาตรการการควบคุม ตรวจสอบการกระทำตามหน้าที่ของเจ้าพนักงานของรัฐไปพร้อมกัน แต่ในทางกลับกันผู้ศึกษาเห็นว่าในการปฏิบัติหน้าที่โดยเฉพาะในการจับกุมผู้กระทำความผิดตามแนวดังกล่าวไม่เชื่ออำนาจต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานของรัฐ ในบางกรณีการไม่ใช้กำลังหรือใช้กำลังตามปกติเพื่อทำการจับกุมผู้กระทำความผิดอาจจะไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติหน้าที่ เนื่องจากตามสภาพแห่งพฤติการณ์และสิ่งแวดล้อมในขณะเกิดเหตุไม่สามารถกระทำได้อีกทั้งปรากฏเป็นที่เห็นได้ชัดแก่ผู้ดำเนินการจับกุมถึงภยันตรายที่คาดไม่ถึง เช่นเกิดการต่อสู้จากผู้ถูกจับกุมโดยใช้กำลังรุนแรงรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการใช้อาวุธที่ร้ายแรง สถานการณ์ดังกล่าวเช่นนั้นทราบดีว่าจะต้องก่อให้เกิดการเสี่ยงอย่างสูงต่อการตายหรือการทำร้ายร่างกายอย่างสาหัสต่อเจ้าพนักงานผู้ดำเนินการจับกุม อีกทั้งทำให้การปฏิบัติหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมไม่ประสบผลเท่าที่ควร หากผู้กระทำความผิดไม่ลังเลที่จะตอบโต้แต่เจ้าพนักงานซึกซ้างเลที่จะใช้กำลังใด ๆ ดังนั้นเจ้าพนักงานผู้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวโดยเฉพาะเจ้าพนักงานตำรวจจึงย่อมอาจใช้กำลังขั้นรุนแรงได้ ควรถือว่าขณะนั้นผู้ปฏิบัติหน้าที่มีภยันตรายอันใกล้จะถึงอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากไม่ใช้กำลังขั้นรุนแรงในการนั้นแล้วเจ้าพนักงานตำรวจอาจได้รับอันตรายแก่กายหรือถึงแก่ความตายได้ด้วยความเสี่ยงภัยในขณะนั้น

อย่างไรก็ตามเจ้าพนักงานตำรวจผู้ปฏิบัติตามหน้าที่ก็ไม่มีเหตุผลใดเลยในทุกกรณี ทุกสถานการณ์ที่จะได้รับสิทธิในการใช้กำลัง หรือก่อเหตุวิสามัญฆาตกรรมในขณะปฏิบัติหน้าที่จับกุมผู้กระทำความผิดหากการปฏิบัติหน้าที่นั้นสามารถดำเนินการได้ปกติหรือมีวิธีเสี่ยงได้ด้วยประการอื่น

กรณีประเทศไทย แม้จะเป็นที่ยอมรับให้เจ้าพนักงานใช้กำลังเพื่อป้องกันตนโดยปกติได้แต่การใช้กำลังซึ่งอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกันตนนั้นเกิดมีการตายขึ้นเราเรียกลักษณะดังกล่าวว่า “วิสามัญฆาตกรรม” ซึ่งเป็นที่เห็นได้ว่า การกระทำวิสามัญฆาตกรรมของเจ้าพนักงานของรัฐมีความสำคัญเป็นอันมาก เพราะรัฐมุ่งประสงค์ที่จะให้สังคมปลอดภัยจากอาชญากรรมจึงยินยอมให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานของรัฐ ในการที่จะใช้กำลังดังกล่าวเพื่อให้การปฏิบัติตามหน้าที่นั้นสำเร็จลุล่วงลง แต่ในขณะเดียวกันการกระทำนั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิแห่งความปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ และทรัพย์สินของประชาชน เพื่อเป็นการให้หลักประกันและความคุ้มครองแก่ผู้ที่ยังไม่ถึงแก่ความตายจากการใช้กำลังในการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกันตนของเจ้าพนักงานตำรวจ รัฐจึงกำหนดหลักเกณฑ์ของกฎหมายในการปฏิบัติการโดยเฉพาะใน

การใช้กำลังเพื่อการจับกุมไว้ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 * การจับนั้นถือเป็นการกระทำขั้นต้นเพื่อจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหวของบุคคล จึงต้องมีกฎหมายรองรับให้อำนาจกระทำได้ และผู้กระทำได้กระทำลงไปภายในกรอบหรือขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วผู้กระทำการจับนั้นเองอาจตกอยู่ในฐานะเป็นผู้กระทำความผิดเสียเอง แต่ในส่วนของวิธีการจับนั้นไม่ได้มีบัญญัติไว้ในกฎหมายแต่อย่างใดว่าจะต้องทำอย่างไร ซึ่งพิจารณาจากหลักเกณฑ์เรื่องการจับในมาตรา 83 วรรคสอง (ป.วิ.อ.) ปรากฏเพียงข้อกำหนดที่ว่า

“.....

ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางหรือขัดขวางการจับหรือหลบหนี หรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธี หรือความป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับ”

ตามบทบัญญัติข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าขณะทำการจับกุม หากผู้กระทำผิดต่อสู้ขัดขวางการจับกุม เจ้าพนักงานตำรวจสามารถกระทำการใด ๆ ซึ่งก็รวมถึงสิทธิที่จะใช้กำลังในการจับกุมได้เท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันหรือเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่นั้นสำเร็จลง การใช้กำลังอันสมควรแก่เหตุนั้นขึ้นอยู่กับหลักฐานความเป็นจริง และสภาพแวดล้อมที่ปรากฏแก่เจ้าหน้าที่ขณะปฏิบัติหน้าที่นั้น เช่นธรรมชาติของการต่อสู้ สภาพของผู้กระทำผิด และอาวุธที่ปรากฏให้เห็น ประกอบการกระทำของคนร้าย¹⁸ บทบัญญัติดังกล่าวเป็นเพียงการปล่อยให้ดุลพินิจของเจ้าพนักงาน มิได้มีบัญญัติอย่างชัดแจ้งถึงการยอมให้เจ้าพนักงานใช้กำลังหรืออาวุธใด ๆ เพื่อกระทำให้การจับกุมผู้กระทำความผิดตามกฎหมายให้สำเร็จลุล่วงแม้จะทำให้ผู้กระทำความผิดนั้นถึงแก่ความตาย จึงกล่าวได้ว่า การใช้กำลังในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจตามหน้าที่ตามหลักกฎหมายไทยมิได้มีบทบัญญัติในเรื่องนี้โดยตรงที่จะให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานของรัฐ แต่ในการปฏิบัติหน้าที่แต่ละครั้งอาจต้องเผชิญกับอาชญากร หรือต้องอยู่ในสภาพของอันตราย เจ้าพนักงานตำรวจจะต้องใช้กำลังในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งกรณีเช่นนี้แม้กฎหมายไม่ได้บัญญัติถ้อยคำที่ชัดแจ้งแต่ก็เป็นที่ยอมรับทั้งจากแนวความคิด และแนวคำพิพากษาฎีกาว่าการปฏิบัติตามหน้าที่ราชการ เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าพนักงานตำรวจ สามารถที่จะใช้กำลังดังกล่าวได้

* ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83.

เฉพาะกรณีที่เป็นการป้องกันตัว ตามหลักการป้องกันประมวลกฎหมายอาญามาตรา 68 ที่บังคับใช้ในปัจจุบันตามที่กล่าวแล้วเท่านั้นสาระสำคัญของมาตรา 68 สรุปได้เพียงเป็นการบัญญัติว่าด้วยเรื่องการป้องกันชีวิต ทรัพย์สิน หรือสิทธิของตนเองหรือผู้อื่นที่ตกอยู่ในอันตราย ใช้บังคับแก่บุคคลโดยทั่วไปรวมถึงเจ้าพนักงานของรัฐผู้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายด้วย นอกจากกรณีดังกล่าวแล้วก็ได้มีการกล่าวถึงแต่อย่างใด

ข้อนำพิจารณาถ้อยคำในมาตรา 83 นี้ก็คือคำว่า “ป้องกัน” เพราะเป็นการป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดขัดขวางการจับกุม หรือหลบหนี หรือพยายามจะหลบหนีการจับเท่านั้น มิใช่หมายความถึงการป้องกันสิทธิของเจ้าพนักงานผู้บังคับใช้กฎหมายหรือเจ้าพนักงานตำรวจนั้นแต่อย่างใด การป้องกันสิทธิของเจ้าพนักงานตำรวจในกรณีที่มีการต่อสู้หรือขัดขวางการจับหรือมีการจะทำร้ายเจ้าพนักงานตำรวจนั้นย่อมมีอยู่แล้วตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 68 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าแม้ในทางปฏิบัติ จะมีการยอมรับให้เจ้าพนักงานใช้กำลังขณะปฏิบัติหน้าที่ได้ก็ตามแต่ทั้งนี้ก็ต้องเป็นไปเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติหน้าที่ แต่ในส่วนของความเสี่ยงภัยอันควรจะได้รับสิทธิป้องกันตนก็ยังคงเป็นไปตามบทบัญญัติเรื่องสิทธิป้องกันโดยชอบ ตามมาตรา 68 หลักเกณฑ์ที่ไม่กำหนดถ้อยคำให้ชัดเจนแต่กำกวมใกล้เคียงกันในทางปฏิบัติย่อมทำให้เจ้าพนักงานประสบปัญหาไม่การปฏิบัติหน้าที่ที่ต้องเสี่ยงกันอันตรายอย่างมาก

2.4. วิเคราะห์ปัญหาการป้องกันภัยอันตรายขณะปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจในประเทศไทย

เนื่องด้วยในประเทศไทยปัจจุบัน สิทธิในการป้องกันตัวขณะปฏิบัติหน้าที่ในการเผชิญหน้ากับผู้กระทำความผิด และในการเข้าจับกุมผู้กระทำความผิดของเจ้าพนักงานตำรวจจำกัดอยู่เพียงกฎหมายอาญามาตรา 68 เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไปดังที่เสนอข้างต้น ทั้งที่โดยสถานการณ์แล้วเจ้าพนักงานตำรวจมีความเสี่ยงภัยมากกว่า เป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่รัฐมอบให้อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ บางครั้งเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายเจ้าพนักงานจำเป็นต้องกระทำการรุนแรงบางอย่างเพื่อยุติการกระทำความผิด หรือการขัดขวางการจับกุมของคนร้ายหรือผู้ต้องสงสัย สิ่งที่เจ้าพนักงานต้องเผชิญ ภัยอันตรายที่เจ้าพนักงานจะได้รับในความเป็นจริงมีมากกว่าที่ขอบเขตของกฎหมายอาญามาตรา 68 จะคุ้มครองได้ จึงมักเกิดกรณีการสร้างฉากเหตุการณ์ให้ดูเหมือนกับว่าเจ้าพนักงานต่อสู้ป้องกันตัวจากคนร้ายที่ต่อสู้ขัดขืน จนเป็นเหตุให้คนร้ายนั้นถึงแก่ความตายเป็นคดีวิสามัญฆาตกรรม เหตุการณ์ลักษณะนี้เกิดขึ้น

จำนวนไม่น้อยในแต่ละปี จากสถิติที่ได้บันทึกอย่างเป็นทางการจากจำนวนคดีที่มีการกระทำ
 วิสามัญฆาตกรรมโดยเจ้าพนักงานระหว่างปี พ.ศ. 2536-2541 ปรากฏดังนี้

ปี พ.ศ.	จำนวน
2536	24
2537	24
2538	13
2539	35
2540	60
2541	88
รวม	244

ดังจะเห็นได้ว่าคดีวิสามัญฆาตกรรมมีเกิดขึ้นทุกปี* และมักเป็นเหตุการณ์ที่ได้รับความสนใจจากประชาชนและสื่อมวลชนเป็นอย่างมาก เจ้าพนักงานจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าการยิงคนร้ายตายเป็นการกระทำที่ไม่ชอบ เป็นการใช้อำนาจเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด เป็นการละเมิดต่อสิทธิประชาชนเจ้าพนักงานจึงควรได้รับการลงโทษทางกฎหมายและทางสังคม ในทางตรงกันข้ามหากเกิดเหตุร้ายขึ้น ถ้าเจ้าพนักงานไม่สามารถคลี่คลายเหตุร้ายนั้นหรือไม่สามารถจับกุมหรือดำเนินการกับคนร้ายได้ ประชาชนก็จะมองว่าเจ้าพนักงานตำรวจขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่คุ้มครองสังคม เป็นปัญหาที่เจ้าพนักงานตำรวจต้องแบกรับไว้ทั้งสองกรณีในเวลาเดียวกัน

ยิ่งไปกว่านั้น การใช้กำลังหรือการใช้วิธีการใด ๆ ในการดำเนินการเพื่อจับกุมคนร้ายหรือผู้ต้องสงสัย หรือยุติการกระทำผิดของคนร้ายในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายบางสถานการณ์นับว่าเป็นสิ่งจำเป็น การใช้วิธีการดังกล่าวเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติหน้าที่ที่รัฐควรให้การรับรอง แต่ในประเทศไทยวิธีการเหล่านี้ยังไม่มีกฎหมายใดๆ บัญญัติไว้ทำให้

* สถิติคนร้ายตายโดยการกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจซึ่งอ้างว่าได้ปฏิบัติตามหน้าที่
 ที่มา: สำนักแผนและนโยบาย สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

การกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจจึงเป็นไปด้วยความยากลำบาก ต้องเสี่ยงชีวิต และเสี่ยงต่อการถูกฟ้องร้องดำเนินคดี ความไม่พร้อมของการปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะเช่นนี้มองประกอบที่เกี่ยวข้องเนื่องอยู่หลายประการ ดังสรุปเป็นประเด็นถึงสภาพปัญหาของการป้องกันภัยอันตรายขณะปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจในประเทศไทยได้ดังนี้

1. บทบัญญัติกฎหมาย: สภาพปัญหากรณีแรกที่เจ้าพนักงานตำรวจไทยเผชิญอยู่ คือ การขาดบทบัญญัติทางกฎหมายหลายลักษณะอักษรที่ชัดเจนแน่นอนซึ่งให้อำนาจและกำหนดขอบเขตของการใช้อำนาจในการจับกุมผู้กระทำความผิด และการปฏิบัติหน้าที่รักษากฎหมายตามกระบวนการยุติธรรม การใช้กำลัง การใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงตาย หรือการใช้วิธีการป้องกันทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้อาวุธปืนยิงผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดเท่าที่จำเป็นนั้น แม้การกระทำดังกล่าวจะเป็นเหตุให้ผู้ถูกกระทำถึงแก่ความตาย ก็ถือเป็นมาตรการอย่างหนึ่งของการบังคับกฎหมาย ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้เกิดความสงบสุขและความมั่นคงปลอดภัยแก่สังคมจากอาชญากรรมที่ผู้กระทำความผิดก่อขึ้นหรือได้ก่อขึ้นแล้ว ประกอบกับการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวเจ้าพนักงานต้องเสี่ยงภัยด้วยชีวิตของตนเองเข้าเผชิญหน้ากับผู้กระทำความผิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ขอบเขตภัยอันตรายที่เจ้าพนักงานตำรวจต้องเผชิญจึงมีมากกว่าและอันตรายกว่าที่ประชาชนทั่วไปจะมีโอกาสได้พบ ความสำคัญของกฎหมายในเรื่องการกระทำวิสามัญฆาตกรรมจึงอยู่ที่ว่ามีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้เจ้าพนักงานของรัฐมีเครื่องมือในอันที่จะรักษานโยบายของรัฐโดยไม่กระทบกระเทือนสิทธิของประชาชน (ผู้กระทำความผิด) ในขณะเดียวกันก็เป็นการปกป้องชีวิตของเจ้าพนักงานนั้นด้วย บทบัญญัติของกฎหมายที่ปรับใช้กับการใช้วิธีการใด ๆ ในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจอันเป็นเหตุให้ผู้กระทำความผิดถึงแก่ความตาย ปัจจุบันมีเพียงกรณีที่ต้องเป็นไปตามกฎหมายเรื่องการป้องกันโดยชอบ ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 68 เท่านั้น ซึ่งองค์ประกอบมาตรา 68 ไม่เพียงพอที่จะคุ้มครองชีวิตเจ้าพนักงานขณะปฏิบัติหน้าที่รักษากฎหมายให้สำเร็จลุล่วง ควรจะต้องมีการปรับปรุงในเรื่องขอบเขตการให้อำนาจเจ้าพนักงานของรัฐที่จะให้กำลัง กำลังขั้นรุนแรงถึงตาย หรือวิธีการป้องกันใดเท่าที่จำเป็น แม้จะทำให้ผู้กระทำความผิดถึงแก่ความตายก็ตาม

2. นโยบายของหน่วยงานที่ไม่เด่นชัดเปิดเผย: นอกจากการขาดบทบัญญัติทางกฎหมายแล้ว นโยบายของหน่วยงานที่ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายกรณีการจับและวิธีการจับนับว่ามีความสำคัญมากเช่นกัน จากการศึกษาในข้อ 2.2.2 พบว่านโยบายวิธีปฏิบัติของหน่วยงานตำรวจในประเทศไทยมีการกล่าวถึงหลักเกณฑ์ อำนาจ ขั้นตอน วิธีการใช้กำลังหรือกำลังขั้น

รุนแรงถึงตายในการปฏิบัติหน้าที่ หากแต่ว่านโยบายฉบับนี้ (ประมวลระเบียบกรมตำรวจ) ขาดความเด่นชัดและความแพร่หลายในการรับรู้ของประชาชน ซ้ำยังไม่มียกเว้นบทบัญญัติทางกฎหมายรองรับให้มีผลในการบังคับใช้ได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นตามประเด็นนี้คือเมื่อมีเหตุการณ์รุนแรงในการจับกุมผู้กระทำความผิดเกิดขึ้นโดยเฉพาะกรณีการใช้อาวุธปืนยิงผู้กระทำความผิดถึงแก่ความตาย หน่วยงานไม่สามารถให้ความคุ้มครองเจ้าพนักงานอย่างเต็มที่จากข้อกำหนดในนโยบายดังกล่าว การพิจารณาคดีในชั้นศาลจะยึดหลักเกณฑ์เรื่องการป้องกันโดยชอบ (ม.68) เป็นสำคัญ ทำให้ข้อต่อสู้ในศาลของเจ้าพนักงานไม่มีน้ำหนักเพียงพอศาลมักมองว่าเป็นการกระทำเกินกว่าเหตุ ทำให้บางสถานการณ์เป็นที่เข้าใจกันว่าเจ้าพนักงานต้องจัดจากเหตุการณ์ได้ดูเหมือนเกิดการยิงต่อสู้ของคนร้ายเกิดขึ้นก่อนเสมอ เช่นนี้ประชาชนจึงขาดความเข้าใจ และความรู้สึกอคติ ไม่มั่นใจการทำงาน of เจ้าพนักงานตำรวจมีเพิ่มมากขึ้น

3. การฟ้องร้องดำเนินคดี: หลายเหตุการณ์ที่ผู้เสียหาย ประชาชนและสื่อมวลชนมองว่าเป็นการใช้อำนาจโดยมิชอบ ใช้กำลังรุนแรงเกินกว่าความจำเป็นประชาชนต้องถึงแก่ความตายในกระบวนการของตำรวจที่ทำหน้าที่เหมือนศาลตัดสินคดีในชั้นตอนเดียว บ้างก็มองว่าเป็นการสร้างจากเหตุการณ์ให้ดูเหมือนมีการยิงต่อสู้ของผู้ร้าย สิ่งตามมาคือการร้องทุกข์และฟ้องร้องดำเนินคดีต่อเจ้าพนักงานที่กระทำวิสามัญฆาตกรรม ตลอดจนผู้บังคับบัญชาหรือผู้สั่งการในการปฏิบัติหน้าที่นั้น กระทบกระเทือนต่อชีวิตราชการของเจ้าพนักงานตำรวจเป็นอย่างมากตราบโศกที่ยังไม่มีกฎหมายบัญญัติคุ้มครองในเรื่องนี้อย่างชัดแจ้งเพียงพอที่จะพิสูจน์การกระทำของตำรวจในสถานการณ์เสี่ยงภัยได้

4. ความชำนาญในการแก้ไขสถานการณ์: เจ้าหน้าที่ตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายปัจจุบันขาดการฝึกอบรมที่สม่ำเสมอ ส่งผลให้ความแม่นยำ ความชำนาญและการตัดสินใจในการใช้กำลังรุนแรงหรือวิธีการใด ๆ ไม่เป็นไปอย่างมีเหตุผล สถานการณ์บางครั้งเจ้าหน้าที่อาจไม่จำเป็นต้องใช้กำลังรุนแรงถึงตายหรืออาวุธปืนเพื่อยุติผู้กระทำความผิดเลย แต่เนื่องจากการขาดการฝึกที่สร้างความคุ้นเคยในการเผชิญสถานการณ์ เจ้าพนักงานส่วนมากจึงประหม่าและตื่นตระหนกต่อความรุนแรงของเหตุการณ์ ด้วยเหตุนี้เองบางครั้งการตัดสินใจใช้กำลัง กำลังรุนแรงถึงตายหรือวิธีการใด ๆ จึงขาดความระมัดระวังและเกิดขึ้นโดยง่าย ไม่เป็นผลดีทั้งต่อผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ทุกฝ่ายไม่ว่าผู้กระทำความผิด เจ้าพนักงานตำรวจหรือบุคคลที่สาม

5. กรณีวิสามัญฆาตกรรมปัจจุบัน เมื่อเกิดกรณีวิสามัญขึ้นกฎหมายกำหนดให้ต้องมี การชันสูตรพลิกศพ และนำผลการชันสูตรนั้นไปประกอบการไต่สวนเพื่อพิจารณาว่าเป็นการกระทำที่เหมาะสมแห่งกรณีการป้องกันตนหรือไม่ แพทย์และความเห็นของแพทย์มีความสำคัญมาก หากผลการตรวจชันสูตรพลิกศพออกมาในทางที่เป็นประโยชน์กับทางฝ่ายตำรวจก็อาจทำให้วิสามัญนั้นเป็นสิ่งที่ไม่เกิดกว่าเหตุ ในทางกลับกันหากผลการตรวจชันสูตรพลิกศพออกมาในทางที่ไม่เป็นประโยชน์กับทางฝ่ายตำรวจ วิสามัญฆาตกรรมนั้นก็อาจจะเป็นความผิดทางกฎหมายไปได้โดยผู้กระทำผิดก็คือฝ่ายเจ้าพนักงานนั่นเอง ด้วยเหตุสืบเนื่องจากการขาดกฎหมายที่กำหนดอำนาจเจ้าพนักงานทำให้บางครั้งเกิดการสร้างจากเหตุการณ์ เพื่อให้ดูเป็นการยิงต่อสู้กับผู้กระทำ ความผิด เมื่อผลออกมาคือผู้กระทำ ความผิดถึงแก่ความตายเจ้าพนักงานตำรวจก็ต้องทำให้ผลการชันสูตรออกมาในทางของการป้องกันโดยชอบ การชันสูตรพลิกศพนั้นหากปล่อยให้ไปตามหลักวิชาการก็คงไม่เป็นปัญหาต่อผู้ปฏิบัติหรือแพทย์ผู้ทำการชันสูตรพลิกศพ แต่บ่อยครั้งที่พนักงานสอบสวนซึ่งมักเป็นฝ่ายเดียวกับฝ่ายเจ้าพนักงานที่ทำวิสามัญฆาตกรรมต้องการให้ผลการตรวจของแพทย์เป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนมากที่สุด และก็คงไม่เป็นปัญหาเช่นกันถ้าผลการตรวจพบเป็นเช่นนั้น แต่บางครั้งต้องการให้แพทย์เปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงเช่น บาดแผลทางเข้า ทางออกของกระสุน หรือเปลี่ยนแปลงวิถีกระสุนปืน เป็นต้น เพื่อให้สอดคล้องกับหลักป้องกันตามมาตรา 68

สภาพปัญหาที่มีปรากฏทั้งหลาย จะได้ทำการศึกษาในบทต่อไปโดยเทียบหลักกฎหมายต่างประเทศในบทบัญญัติเกี่ยวกับอำนาจของเจ้าพนักงานตำรวจ ในการใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงตาย (Use of Deadly Force) และศึกษาวิธีการดำเนินการป้องกันควบคุมการใช้ อำนาจดังกล่าวโดยไม่เป็นไปตามนโยบายของหน่วยงานและกฎหมายรัฐ เพื่อศึกษาหลักเกณฑ์ที่จะนำมาเสนอประยุกต์ใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจในประเทศไทย อีกทั้งพัฒนาให้เป็นกฎหมายที่สอดคล้องต่อการปฏิบัติหน้าที่อย่างแท้จริง